

porta inferi, Dominus vobiscum, Oremus, collecta Suscipe, Domine, animam servi tui; aliam Suscipe, Domine, servum tuum. Inde revertantur cantore incipiente responsorium *Subvenite*. Dum intrant in ecclesiam pulsantur omnia signa, et deponatur in loco in quo cæteri fratres deponi solent, et agantur cætera quæ agerentur, si in domo infirmorum mortuus et de illa domo illuc deportatus fuisset.

Quacunque hora, ex quo infantes mane incipiunt legere usque ad collationem, de monacho congregationis alibi defuncto atque sepulto, vel sepeliendo certus nuntius, aut brevis ad monasterium venerit; si fratres non sunt in capitulo, aut in refectorio, aut in dormitorio meridiano horis, aut si in monasterio, vel extra monasterium non intersint alicui obsequio, quod deseri, et imperfectum relinqui commodum non sit, statim prior tabulam percussit, et residentibus in capitulo fratribus, fratris obitum nuntiet, et subjungat: « Eamus, et faciamus ei quod justum est, et nostri ordinis consuetudo habet, » et

A surgentes et Verba mea canentes sonantibus sigis in chorum veniant, expletisque inceptis psalmis cum collecta, vespere Mortuorum, et officium cum novem lectionibus et laudibus dicant, accensis ante altare duobus luminaribus; missa matutinalis pro eo festive dicatur, nisi dies Dominicus aut magna solemnitas sit. Quod si evenerit, in alium diem differatur. Post hæc in primo capitulo absolvatur.

Continuatio triginta missarum, si in eo loco, ubi mortuus est, non sit, pro eo injungatur, flantque cætera, quæ pro fratre congregationis in congregatione defuncto fieri solent.

Pro cellerario.

Pater noster, Et ne nos, Salvum fac serum tuum, Mitte ei, Domine, auxilium de sancto, Dominus vobiscum. Oremus. Omnipotens sempiternus Deus, mittere famulo tuo N., et dirige eum secundum tuam clementiam in viam salutis æternæ, ut te donante tibi placita cupiat, et tota virtute perficiat. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Finis statutorum D. Lanfranci.

BEATI LANFRANCI

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI

EPISTOLARUM LIBER.

298-299 EPISTOLA PRIMA.

AD ALEXANDRUM II PONTIFICEM ROMANUM.

Orat ut onus episcopale, quod ipsius maxime imperio coactus susceperat, ab humeris suis eximi jubeat; excusatusque se quod Romam præfixo tempore non venerit.

Summo sanctæ Ecclesiæ pastori ALEXANDRO papæ, LANFRANCUS indignus antistes, canonicam obedientiam.

Nescio cui aptius calamitates meas explicem quam tibi, Pater, etc. Jam dedimus ad calcem epistolarum Alexandri II, *Patrologiæ t. CXLVI.*

300 EPISTOLA II.

AD EUMDEM.

De Hermanno episcopo, quod senili ætate prolixaque ægritudine confectus impar jam oneri videatur: et de Lichfeldensi qui episcopatu se abdicavit, an ejus consecrationem permittere debeat, qui illius loco est subrogatus.

Universæ Christi Ecclesiæ summo rectori ALEXANDRO, indignus Anglorum archiepiscopus LANFRANCUS, finem inferre bonum bono principio.

Necessitate urgente expectare, etc. *Reliqua habes in Alexandro II, ubi supra.*

301 EPISTOLA III.

AD EUMDEM.

Eboracensis Ecclesiæ adversus Cantuariensem controversiam promit, quo pacto in Wentano conventu

C *tractata et conclusa fuerit, perscriptæque tibi juxta illam concordiam mittens exemplum petit ut privilegium apostolicum indulgeat; commemoratis dein pontificis erga se beneficiis, suam ad Berengerium epistolam mittit quam expetierat.*

Domino totius Christianæ religionis summo speculatori ALEXANDRO papæ, LANFRANCUS sanctæ Dorobernensis Ecclesiæ antistes, debitam cum omni servitute obedientiam.

Meminisse debet humiliter excedens excellenterque humilis beatitudo vestra, etc. *Vide ubi supra.*

302-303 EPISTOLA IV.

ALEXANDRI II PAPÆ AD LANFRANCUM.

Prædecessorum suorum decreta confirmat, ut monachis ecclesias cathedrales obtinere liceat contra eos qui Cantuariæ aliisque locis monachos exturbare clericosque inducere conabantur.

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, reverendissimo fratri in Christo LANFRANCO venerabili Cantuariorum archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Accepimus a quibusdam venientibus de partibus vestris, etc. *Vide inter epistolas Alexandri II, Patrologiæ t. CXLVI.*

304 EPISTOLA V.

LANFRANCI AD HILDEBRANDUM, ROMANÆ ECCLESIAE
ARCHIDIACONUM.

De sua in illum benevolentia præfatus docet Eboracensem controversiam fuisse compositam, missamque ad sedem apostolicam rei gestæ relationem, quod ab ipso legi cupiat.

Domino sanctæ Romanæ Ecclesiæ archidiacono HILDEBRANDO, LANFRANCUS suus, sanctis principiis sanctam conjungere finem.

Explicare litteris mens mea non potest quanta dilectione vestræ sinceritati connectitur, etc. *Vide ad calcem epistolarum Gregorii VII, Patrologiæ tom. CXLVIII.*

EPISTOLA VI.

HILDEBRANDI AD LANFRANCUM.

Ideo pallium, quod ejus legati petebant, missum non fuisse, quod absentibus mitti non solet. Proinde necessarium esse ut Romam veniat.

LANFRANCO, venerabili Cantuariorum archiepiscopo, sanctæ Romanæ Ecclesiæ HILDEBRANDUS archidiaconus, salutem in Domino.

Verba legatorum vestrorum, etc. *Exstat inter epistolas S. Gregorii VII, ubi supra.*

EPISTOLA VII.

WILLELMI CONQUESTORIS AD GREGORIUM PAPAM.

Admonitus rex a legato de fidelitate faciendâ pontifici, et de pecunia Romam mittendâ: de pecunia annuit; de fidelitate, quia inusitatum, recusavit.

Excellentissimo sanctæ Ecclesiæ pastori GREGORIO, gloriosus gratia Dei Anglorum rex, et dux Nortmannorum Willelmus, salutem cum amicitia.

Hubertus legatus tuus, etc. *Exstat ad calcem epistolarum Gregorii.*

305 EPISTOLA VIII.

LANFRANCI AD GREGORIUM VII.

Purgat quod objectum fuerat a pontifice, minus se ab eo, et Ecclesiam Romanam post adeptum episcopatum diligi, quam solebat; amorem contra pontificis remissorem aut erga se videri. Se regi, quod per legatum suggererat, sunsisse, sed non persuasisse.

Reverendo sanctæ universalis Ecclesiæ summo pastori GREGORIO, peccator et indignus antistes LANFRANCUS, servitium cum debita subjectione.

Litteras excellentiæ vestræ, etc. *Vide ubi supra.*

EPISTOLA IX.

AD THOMAM EBORACENSEM ARCHIEPISCOPUM.

De pœnitente triplicis homicidii reo, et communitiois ejus episcopi litteris.

LANFRANCUS indignus antistes, dilectissimo Eboracensi archiepiscopo THOMÆ, salutem cum orationibus.

Robertus Sagiensis episcopus hunc pœnitentem ad me misit, et mandavit quod iste miserrimus tres homines montem Sancti Michaelis adeuntes tertio Pentecostes die invaserit, et interfecerit. Cui ex more pœnitentiæ iuncta communitio litteras sibi tradidit, ut si quis episcopus pietate motus misericordiam ei vellet impendere, potestatem haberet, quantum vellet, ipsi ignosceret. Hujus itaque rei testis eum ad vos mitto, quatenus hoc verum esse

A sciatis, atque animæ ejus, secundum quod visum vobis fuerit, consulatis.

EPISTOLA X.

THOMÆ AD EUDEM.

De iis qui uxores fornicationis causa relinquere et alius sibi conjungere volunt quid sentiendum, et de eo qui eam, quæ uxor putatur, desponsasse se abnegat, quid agendum.

Dilectissimo fratri et amico Eboracensis Ecclesiæ archiepiscopo THOMÆ, frater LANFRANCUS, perpetuam salutem cum orationibus.

306 Illos quidem qui corporaliter tantum, et propter terrena lucra se amant, intervalla locorum quo proluxiora sunt eo a mutuo amore impensius separant; eos vero quos sincera Christianæ religionis charitas jungit, corporalis absentia, seu quælibet localis intercapedo minime disjungit. Studemus ergo fraterno invicem amore proficere, pro invicem orare, alterius necessitatem propriam deputare; quatenus in conspectu Dei atque hominum evidenter appareat quod carnalis zelus, quo animæ uruntur, vindicare in nobis nihil prævaleat.

De his autem qui uxores desponsatas causa fornicationis relinquere, aliasque sibi conjungere volunt (hoc enim vestra prudentia a me requisivit), Dominus Jesus Christus quid sentiendum sit in Evangelio secundum Marcum apertissime dicit: *Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam: et si uxor dimiserit virum suum, et alium duxerit, mæchatur (Marc. x, 11, 12).* Item secundum Lucam: *Omnis qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, mæchatur (Luc. xvi, 18).* Sunt etiam de hac re plurimæ sanctorum Patrum auctoritates, sed ubi sol lucet, candelam ad proferendum lumen proferri minime oportet. In his verbis Dominicis luce clarius liquet, quia, vivente viro, vel uxore, extraneam copulam querere nulli eorum licet. Eum vero, qui mulierem, quæ uxor putatur, desponsasse se abnegat, aut evidentibus testimoniis, seu quibuslibet claris indiciis mentiri eum ostendite, aut in præsentiarum, quoadusque res melius clarescat, causam ejus omittite.

EPISTOLA XI.

THOMÆ ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS AD LANFRANCUM.

Rogat ut ad sacrandum Orchardum episcopum Wiggornensem et Dorcestrensem episcopos Eboracum mittat, spondens nullum propterea jus in illos se vindicaturum.

Piissimo et sanctissimo Cantuariorum archiepiscopo, totius quoque Britanniae summo pastori LANFRANCO, THOMAS fidelis suus; et nisi præsumptuosum sanctitati suæ videatur, Eboracensis Ecclesiæ archiepiscopus, cæli portas Petri jure [al., vice], justis et injustis juste aperire et claudere.

Ecce (Pater sanctissime) filius tuus ad te clamat, sed magis filia, Eboracensis videlicet Ecclesia, ad eam, cui dispositione divina præsidet, Ecclesiam, tanquam ad maternum recurrans sinum ple postulat, ut ex abundantia maternas deliciarum reparetur inopia suarum se deserentium; imo longe, et inter

barbaras nationes positarum virium [at., matrum]. A Siquidem venit ad nos clericus quidam, quem misit Paulus comes cum litteris sigillatis de Orchardum partibus, significans in eis episcopatum suæ terræ eidem clerico se concessisse; at ille antecessorum suorum ordine custodito postulat a nobis episcopum se consecrari: cui quod juste petit, injuste denegare non possumus.

Precatur [at., precamur] ergo, ut nobis duos episcopos dirigat paternitas vestra, quorum fulti orationibus et auxilio, tantæ rei sacramentum compleamus canonice. Illa autem procul arceatur suspicio, quam nuperrime nobis noster frater et coepiscopus subintulit Remigius, me scilicet in posterum questurum [at., quæsiturum] Dorcestrensis, vel Vingorniensis episcopi hac de causa subiectionem. B Dico enim coram Deo me nunquam hoc facturum. Si placet igitur sanctitati vestræ, ut juxta petitionem nostram [at., vestram] nobis facere dignemini, locum Eboracum, tempus quinto Nonas Martias nobis immutabiliter constituamus, et vobis significamus. Ergo vivas, et valeas, et spiritualibus incrementis usquevaque proficias.

EPISTOLA XII.

LANFRANCI AD VULFANUM WIGORNIENSEM ET PETRUM CESTRENSEM EPISCOPOS.

Ut ad sacrandum Orchardum episcopum Eboracum ad Thomam archiepiscopum proficiscantur, atque ut securi sint, ejus litteras mittit quibus fidem facit, nullum illi vel successoribus in ipsorum Ecclesias jus acquirendum.

LANFRANCUS Dei gratia sanctæ Dorobernensis Ecclesiæ archiepiscopus, venerabilibus fratribus VULFANO [at., WULFSTANO] Wigorniensis et PETRO Cestrensi episcopis, salutem.

307 Insinuavit nobis venerabilis frater noster Thomas Eboracensis archiepiscopus advenisse de Orchardum insulis ad se quemdam clericum, quem in episcopatu ipsius terræ, præcipiente et insinuante Paulo comite, testatur esse electum. Et quia, ex antiquo more, sui juris est præfatarum insularum præsules consecrare, petiit a me ut mittam sibi de nostris suffraganeis duos, qui tantæ rei sacramentum cum eo valeant celebrare. Rogantes itaque præcipimus, præcipientes rogamus, quatenus omni exensatione submota, illuc eatis, et ex nostro præcepto secundum quod justum est, in tantæ rei mysterio compleatis. Non enim decet ut qui sacrandus in trans terram venit, et cum omni humilitate sacrari se postulat, inopia adiutorum a tanto regno non sacratus abscedat. Terminum hujus consecrationis latior vobis præsentium indicabil. Et ne forte solliciti sitis, putantes quod vel ipse, vel successores ejus hac occasione super Ecclesias vestras jus prælationis quandoque conentur arripere, litteras, quas ipse mihi transmisit, fraternitati vestræ, sollicitudinem de futuro gerens, curavi transmittere, quas et has, quas vobis transmittito, in archivis Ecclesiarum vestrarum ob memoriam futurorum servatum iri præcipio.

EPISTOLA XIII.

AD JOANNEM NORTHMANNORUM ARCHIEPISCOPUM.

Ex occasione litterarum ejus de nonnullis ritibus disserit, ad dedicationem ecclesiarum et subdiaconorum ordinationem spectantibus.

Domino merito sanctitatis insigniter offerendo JOANNI Northmannorum archiepiscopo, LANFRANCUS indignus vocari episcopus, bene cæptis meliora connectere.

Gratias ago colendæ benignitati vestræ, quia non solum præsens præsentem me indeficienti amore (propter Deum) dilexistis, verum etiam absens pro absente paternam vos curam gerere salubri admonitione evidenter ostendistis. Absit autem a me, longeque a sensibus meis hunc errorem avertat divina clementia, ut molestum mihi sit, si quis respectu salutis meæ, vitæ æternæ contemplatione, de anima mea sollicitudinem gerat, si ea, quæ de actibus meis sibi displicent, pietate motus indicare non differat, si aliter me corrigere non potest, verbis quoque objurgare præsentem, aut litteris increpare absentem non negligat, sed amicus potius a me justus existimabitur qui in misericordia corripit me et increpat; hostis autem peccator, qui oleo pravæ adulationis caput meum aut impinguat, aut impinguare laborat.

Quidquid vero sanctitas vestra de stola scripsit, multum mihi placuit, nec unquam displicuit; sed quod subjunxit, quia ad dedicandam ecclesiam episcopis processurus sacris vestibus, ex institutione episcopalis ordinis debeat esse indutus, atque in expositione ipsarum sacrarum vestium casulam percipit, valde stupui, quia tale aliquid me nunquam vidisse, meminisse non potui; diversæ enim diversarum provinciarum præsules ecclesias dedicare sæpe consexi, omnibusque, quæ ab eis facta sunt, quantam potui curam adhibui, qui etsi in nonnullis dissimilia egerint, omnes tamen cappis induti usque ad celebrationem missæ debita servitia sine casula expleverunt; denique sanctus Leo Romanæ sedis summus antistes Romericensem, me præsentem, ecclesiam dedicavit, cunctaque, quæ ante missam fieri ordo deposcerat, sine casula consummavit.

Porro quod in dandis ordinibus soli subdiacono dari manipulum perhibuistis, ubi hoc acceperitis, rogo me vestris litteris instruatis; a quibusdam enim id fieri audio, sed utrum id fieri sacris auctoritatibus præcipiatur, meminisse non valeo. Plerique autem manipulum esse commune ornamentum omnium, sicut et albam et amictum; nam et in cænobii monachorum etiam laici cum albis induuntur, et antiqua Patrum institutione solent ferre manipulum; in nostris episcopalis ordinis codicibus, quos ex diversis regionibus multos habemus, et de ordinando subdiacono, inter cætera sic scriptum habetur: « Postea vero accipiat ab archidiacono urceolum cum aquamanili, ac manutergium. » In quibusdam sic: « cum aquamanile. » In aliis ita: « cum aquamanili. » Urceolus quid sit liquido patet, est enim vas superius, unde lavandis manibus aqua infunditur. Aquamanile, sive aquamanile, Italici

quam partem dicant, vocaturque lingua eorum vas inferius, in quod manibus infusa aqua delabitur. Quod si fortasse sic **308** distinguendum putatis, urceolum cum aqua, et postea manile, ac manutergium, quatenus manile esse manipulum intelligatis. Cur inter urceolum ac manutergium ponatur manipulus, et cur cætera ornamenta ab episcopis dantur, dari ab archidiacono manipulus jubeatur, in qua scriptura sive sæculari sive divina sic vocatum manipulum reperitis [*al.*, reperieritis], posco sanctam paternitatem vestram ut indicare mihi competentis diligentia studeatis.

In Carthaginensi concilio quarto omne hujus rei ambiguum excluditur, ubi sic legitur: « Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de manu episcopi accipiat vacuum et calicem vacuum; de manu vero archidiaconi accipiat urceolum cum aqua, et aquamanile ac manutergium. » Item Isodorus in epistola de sacris ordinibus: « Ad subdiaconum, inquit, pertinet calicem et patenam ad altare Christi deferre, et levitis tradere, eisque ministrare; urceolum quoque, et aquamanile ac manutergium tenere; episcopo, presbyteris et levitis pro lavandis ante altare manibus aquam præbere. » Omnipotens Dominus vitam vestram in us exteriorisque tueatur; augeatque in vobis, aut clamque conservet dilectionem qua me quondam diligere solebatis, quatenus de me, quantum ad vos hoc quod pertinet [*al.*, quidem pertinet], quæ credenda sunt credatis, proculque ab auribus vestris linguas detrahentium pastoralis semper auctoritate repellatis.

EPISTOLA XIV.

AD JOANNEM ROTHOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Indigne a suis habitum quibusdam consolatur, de vindicta suggerens quales capessere debeat, sibi curæ futurum ut ad regem hac de re det litteras quales debet.

Domino sanctæ Rothomagensis Ecclesiæ archiepiscopo JOANNI, frater LANFRANCUS indignus antistes, fidele servitium cum orationibus.

Visis litteris vestris, quibus temerariam superbamque temeritatem miserrimorum hominum adversus Dominum et pontificale fastigium præsumptam significasse studuistis, et dolui sicut dolere debui, et tamen in ipso dolore non gaudere non potui. Dolui, quia id evenit celsitudini vestræ, quod a temporibus paganorum nulli legitur evenisse episcoporum; gavisus vero sum quia spurcissima vita eorum, quæ multas regiones fetore suæ infantiæ jam aspersione, occasione publicata est, cognitumque evidenter quales coram Deo sint, qui, abstracto divino humanoque timore, tantum nefas in conspectu hominum moliti sunt. Et nunc sanctitas vestra omnem rancorem de corde abiciat, nec plus æquo et bono pro hac re doleat; omnem intentionem qualiter hæc nequitia ad honorem Dei sanctæque Ecclesiæ puniatur intendat.

Et quidem, quantum ad illos spectat, dolendum

PATROL. CL

A est vobis, quia filii vestri erant, si filii esse vellet; quantum vero ad vos, gaudendum potius et exultandum, expectantibus vobis beatitudinem apostolis repromissam, quia vos oderunt, et exprobraverunt, et ejecerunt tanquam malum propter Filium hominis, quem vos amatis et honoratis, et ad cuius amorem et honorem illos trahere volebatis.

Litteras domino vestro [*al.*, nostro] regi transmittere dispono, quales oportet et quales debet; et credo, miserante Deo, quia, sicut tempora ejus obscurata sunt immanitate tantæ nequitiae, sic enitescunt competentis severitatis vindictæ. Omnipotens Dominus vitam vestram custodiat, et contra omnes æmulos dextera sua protegente defendat, diligendo Pater et omni laude colende.

B

EPISTOLA XV.

AD EUMDEM.

Laudat ejus in accepta injuria patientiam. De auctoribus facinoris rogatum a se regem per litteras, ut ulciscatur. Sibi quoque proburi quæ ille de visione cujusdam monachi, et de altero a communi sepultura prohibito mandat.

Zelo Dei et amore justitiæ præcellenti sanctæ Rothomagensis Ecclesiæ archiepiscopo JOANNI, LANFRANCUS indignus antistes, servitium et orationes.

309 Quando Robertum Beccensis Ecclesiæ [*al.*, cœnobii] monachum cum litteris ad vos transmisi, adhuc nullas paternitatis vestræ epistolas suscepi; post abscessum ejus capellanus Hugonis unam detulit; alteram vero laicus quidam, qui, interrogatus a me quis esset, servientem reginæ se esse respondit. C Ultrarumque sententia una fuit; in utrisque enucleate ostenditis officium vestri ordinis, videlicet contra æmulos patientiam, et innocentiam vestram [contra] perditissimæ [*al.*, perditissimæque] congregationis horribilem puniendamque temeritatem; et in utroque laudandus, in utroque benedictus Deus: quia et vos ejus gratia fecistis quod respectu episcopalis dignitatis facere debuistis; et illi e contra, justo ipsius judicio traditi in reprobum sensum, hoc fecerunt quod nec quolibet impulsu, vel quolibet injuria provocati facere debuerant, certissimum pravitatis suæ his qui eos non noverant præbentes indicium, quo luce clarius omnibus innotescat quales in conspectu Dei eos esse ab omni populo existimari oporteat. De hac re litteras domino nostro regi mitto, cumque, ut decet, ad vindictam tanti facinoris, prout possum, rogo et moneo, quas jam pridem transmissem, sed legatum reperire non potui; et homo episcopi Walchelini, qui alias vobis detulit, ut eas expectaret impetrare non potui.

De Roberto, et ejus somniatore [*al.*, sommatore], et monacho a communi sepultura prohibito, quidquid mandastis laudo, et quidquid de his rebus sentitis, ego quoque in omnibus et per omnia vobiscum sentio. Non est enim credendum visionem illam esse a Deo, quæ monachos prohibet a monasterio, cui ad serviendum Deo se devoverunt, et in quo de obedientia et conversione morum suorum et stabilitate sua professionem fecerunt, cum

17

Propheta dicat : *Vovete, et reddite* (*Psal. LXXV, A* 12). Et Dominus de malis pastoribus loquens, non ait : *Fugite eos, recedite de locis quibus præsunt, sed : Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei, quæ dicunt facite, quæ autem faciunt nolite facere.* (*Matth. xxiii, 2, 3*). Et beatus Benedictus in Regula monachorum (cap. 4 *Regulæ*, instruc. 60) : *Præceptis, inquit, abbatibus, in omnibus obedire, etiamsi ipse, quod absit ! aliter agat.*

De monacho fulgure interfecto vir sapiens apertissima sententia omnem ambiguitatis nodum solvit, dicens : *Iustus quacunq[ue] morte præoccupatus fuerit, anima ejus in refrigerio erit* (*Sap. iv, 7*). Denique Ecclesia Christi alios mortuos a suæ communionis consortio non repellit, nisi eos tantum quibus viventibus canonica censura communicare contempsit. Omnipotens Dominus vitam vestram custodiat, quia multum utilis est, inter cætera ad confutandas garulorum ineptias.

EPISTOLA XVI.

AD JOANNEM ARCHIEPISCOPUM NORTHMANNORUM.

Excusat diuturnum suum silentium, optatque ut mutua inter ipsos et inviolabilis sit concordia.

Domino, merito sanctitatis vestræ insigniter honorando, Northmannorum archiepiscopo JOANNI, frater LANFRANCUS, fidele servitium æternamque salutem cum orationibus.

Quod paternitatem vestram, quam, teste Deo, multo amore diligo, multa veneratione suscipio, longa temporis intercapedine litteris visitare supersedi; rogo, multumque rogo ne sinistra a me id factum esse intentione interpretemini, neque existimetis fuisse causam aut indicem [*al.*, radicem] cujuslibet rancoris vel odii. Hoc potius hac in parte conjicite, quod [*al.*, quid] rei veritas habet, quod [*al.*, quid] experientia vestra, multis referentibus, quibus miserabilis vitæ meæ status motus est cognoscere valet; tot enim tantisque hujus mundi impedimentis, nescio quo occulto Dei judicio, incessanter subjaceo, tot animi rancores, tam ex propriis quam ex alienis negotiis sine intermissione sustineo, tot calamitates ex consideratione præsentium venturas in futuro conjicio, ut perraro dictandi seu scribendi facultas detur; aut, si quando datur, vel desunt qui perferant, vel personæ tam idoneæ non sunt ut per eas litteras mitti injuriam D

Ego tamen et ea quæ vobis accidunt, cum promissione servitii et auxilii mei, scire desidero, et ea quæ mihi eveniunt cognosci a vobis humiliter peto; et hoc oro ut concors charitas charaque concordia, quæ inter nos hactenus mansit, omnibus diebus vitæ nostræ inviolata permaneat; nec eam quælibet detrahentium lingua quolibet modo aut infirmare aut propulsare prævaleat. Quod aliter ratum esse non poterit, nisi amatores discordiæ aut vestris exhortationibus ad amorem concordiæ convertantur, aut persistentes in 310 sua stultitia a nostris colloquiis penitus arceantur.

De juvene cujus eventum usque ad aures vestras

fama vulgavit, lator præsentium, qui vidit et interfuit, qualiter gestum sit, vobis veraciter enarrabit.

EPISTOLA XVII.

AD JOANNEM ROTHOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Falsum esse ostendit quod ejus facta carpere dicebatur; Robertum autem Pultrellum, qui sine ipsius licentia discesserat, ideo a se cum honore susceptum quia commendatitias ejus litteras attulerat. De fide ab archidiacono petenda quid respondeat et de suo cum rege colloquio.

Venerabili sanctæ Rothomagensis Ecclesiæ archiepiscopo JOANNI, indignus antistes LANFRANCUS, servitium cum orationibus.

Litteris quas omnibus Christianæ legis amatoribus amanda paternitas vestra transmisit, quo tempore porrectæ sunt, congruum dare responsum mihi non licuit, nam et impeditum me invenerunt; nec, si liceret, posset ea tempestate nuntius inveniri qui ferret. Nunc mihi data opportunitate differre, ultra non debeo.

Retulistis vobis a multis fuisse relatum quod ego quædam vestra facta carpo, et maximo quod instituta sanctorum Patrum de servanda clericorum castitate male vos intellexisse redarguo, adjecto quod ecclesiasticæ disciplinæ moderamina non bene vos tenere affirmo. Meminisse debet beatitudo vestra, præsentibus verbis, absentes litteris nos sæpe alterutrum monuisse esse multos detestabili invidia plenos, qui semper velint nos invicem dissidere, quatenus hac occasione suas nequitias valeant liberius exercere: quorum officii refert nova semper, et inaudita fingere, leviter, et injuriose [*al.*, incivile] prolata deterius exponere, bene et casuæ dieta, quantum in ipsis est, in contrariam partem convertere. Ego tamen, teste conscientia, nullius eorum conscius sum; nec aliquid de laudabili vita vestra vel dixisse vel dicenti assensum præbuisse me meminini, quod in præsentia vestra, si res ita exposceret, non posset cum pacis vestræ securitate proferri; imo vestro venerabiliumque Patrum exemplo provocatus, per totam terram Anglicam pastorali auctoritate prohibui ne cujuslibet ordinis quisquam canonicus uxorem accipiat, nec... antea, si presbyter, aut diaconus est, nisi præbenda carere velit, habere ulterius liceat.

De Roberto, quem Pultrellum vocastis, quemque sine vestra licentia mare transiisse perhibuistis, certissime id sciatis, quia litteras vestro sigillo, quod mihi bene notum est, signatas detulit; in quibus, si veræ fuerunt, summopere me rogastis quatenus eum cum honore susciperem, apud abbatem Baldinum, in quantum possum, pro infirmitate sui corporis adjuvarem; de meis etiam rebus, sicut mihi opportunum esset, opem impenderem. Quæ omnia esse susceptus sum; nam pro amore vestro honeste eum suscepi, tribus septimanis mecum habui, abbati Balduino precibus et promissionibus commendavi. Revertenti unde redire posset denarios officiosa charitate impendi, et miror valde, si falsas litteras por-

resit, quoniam modo tanti viri sigillum ad persuadendam falsitatem suam habere potuerit.

De fide ab archidiacono petita et data interrogantibus episcopis Bajocensi et Constantiensi, hoc tantum respondi, me nec legisse tale aliquid nec vidisse; vos tamen prudentem virum esse, et strenue scire quid agatis, quid omittatis, quid agendum, quid omittendum censeatis.

De negotiis vestris cum domino nostro rege, prout decuit et oportuit, noviter sum locutus; et puto, per misericordiam Dei, quia mordentibus vitam vestram aures excellentiæ suæ non est ultra facile præbiturus. Omnipotens Dominus vitam vestram ad honorem sanctæ Ecclesiæ suæ incontaminatam custodiat.

EPISTOLA XVIII.

AD OSBERNUM ANTISTITEM.

Quod Balduinum abbatem secum detineat, quominus Richardi placito adesse queat; excusari proinde illum, et causam differri rogat.

LANFRANCUS indignus antistes, OSBERNO digno antistiti, salutem cum orationibus.

311 Ad Frachenam villam nostram, quæ cœnobio sancti Emundi proxima est, veni, in qua, rege præcipiente, et corporis mei infirmitate urgente, aliquam accipere medicinam disposui. Pro qua re abbatem Balduinum detineo, cui rex curandæ hujus ægritudinis curam suo ore injunxit, qui contra Richardum ad hunc conventum de quibusdam querelis placium accepit; sed, abbate apud vos et apud eum de hoc itinere excusato, causam ipsam dilatam esse rogo et volo, quoadusque in unum [*al.*, alio tempore in unum] conveniamus, et pari studio pariter ipsum negotium sine aliquo partium favore desiniamus. Omnipotens Dominus vos benedicat, et in omnibus vestris negotiis promptus auxiliator assistat.

EPISTOLA XIX.

AD HERFASTUM COEPISCOPUM.

Ut clericos Balduini abbatis ab excommunicatione absolvat, quoad ipse utraque parte audita litem dirimat.

LANFRANCUS archiepiscopus, confratri et coepiscopo HERFASTO, salutem.

Meminisse debet charitas vestra quia rex, dum vobiscum esset, præcepit ut querimonia de clericis abbatis Balduini, quæ inter vos et ipsum abbatem versabatur, sopita remaneret, quoadusque ipsemet ipsam causam audiret, vel a me, si temporis opportunitas sic suggereret, audiri præciperet. Sed quia, priusquam id fieret, mare transivit, volo et rogo quatenus prædictos clericos, quos a vobis excommunicatos didici, absolvatis, et quietos ab omni invectione atque exactione ad præsens dimittatis; post paucos etenim dies ad partes vestras venturum sumus, et utriusque partis assertiones diligenti cura audiemus, et tam prolixæ querimoniæ, in quantum salva fidelitate regis fieri poterit, finem legitimum imponemus.

EPISTOLA XX

GREGORII VII PAPÆ AD LANFRANCUM.

Ut Arfastum episcopum comprimat, ne Balduino abbati molestus sit, regemque oret ne illi faciat; quod si contempserit, ad sedem apostolicam cum abbate veniat ad contentiones dirimendas.

GREGORIUS episcopus, servus servorum Dei, LANFRANCO Cantuariorum archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

Non minima admiratione dignum ducimus, etc. *Exstat inter epistolas Gregorii, Patrologiæ tom. CXLVIII.*

312 EPISTOLA XXI.

LANFRANCI AD HERFASTUM COEPISCOPUM.

Quo pacto erga eum gerere se debeat quem, nullis adhuc ordinibus initiatum, et uxoratum ad diaconatum ipse promoverat.

LANFRANCUS, gratia Dei, non suis meritis archiepiscopus, confratri et coepiscopo HERFASTO, salutem.

Clericus iste noviter ad me venit, causam suæ infelicitatis mihi dixit, dictam testimoniostrarum litterarum veram esse asseruit, testatus est se inordinate ordinatum; videlicet cum nullius esset ordinis, a fraternitate vestra factum esse diaconum: interrogatus a me si uxorem haberet, uxorem se habere, nec eam se velle dimittere respondit. Propterea tali pacto consulendum ei divina auctoritate decerno: Diaconatum ei auferte, ad cæteros minores ordines congruis eum temporibus promovete. Diaconatus vero ordinem nunquam recipiat, nisi caste vivat, nisi de reliquo se caste victurum canonica attestazione promittat. Si vero cœlibem vitam egerit, et acturum se omni tempore respondere voluerit, non quidem eum ad ordinem diaconatus iterum ordinabitis, sed ipsum officium per textum sancti Evangelii vel in synodo vel in multorum clericorum conventu reddetis.

EPISTOLA XXII.

AD EUNDEM.

De pœnitentia clerici qui sacerdotis ordinem inordinate assumpserat.

Dilectissimo fratri et coepiscopo HERFASTO, LANFRANCUS indignus antistes, salutem et amicitiam cum orationibus.

De clerico quem ad nos misistis, sanctarum Scripturarum testimonio hoc sentimus, hoc tenendum decernimus: Pœnitentiam prolixi temporis, consideratis ejus viribus, pro arbitrio vestro ei injungite; sacerdotii ordinem, quod inordinate assumpsit, ei auferte, a cæteris ordinibus cessare jubete; quia in sacris canonibus scriptum est: *Qui aliena invadit, non exibat impunitus*: Et Leo papa ad Martianum: « Propria perdit, qui indebita concupiscit. » Sylverius ad Virgilium prævaricatorem: « Sic enim decet fidem sanctorum Patrum in Ecclesia servari catholica utque quod habuit annitat qui improbabiliter temeritate quod non accepit assumpserit. » Quod si infra pœnitentiæ tempus, carnis munditiam digne servaverit, cæterarumque bona-

rum actionum sollicitus observator exstiterit, miserante Deo, cujus misericordiae non est numerus, experientia vestra indulgentiam ei praestare valebit, ut, sicut beatus Gregorius et praefatus Leo in decretis suis concorditer dicunt, si poenitentia ejus fuerit digna, sit etiam fructuosa.

EPISTOLA XXIII.

AD HERBERTUM EPISCOPUM.

Ut Berardum clericum rixare desistat; et, quia ipsius litteras spreverat, sacros canones legat, ex quibus discat quae reverentia metropolitanis debeatur. Efrensem denique monachum ut a suo consortio penitus eliminet.

LANFRANCUS, divina misericordia, non suis meritis Dorobernensis Ecclesiae archiepiscopus, HERBERTO episcopo, humiliter sapere et sobrie intelligere.

Berardus abbas Balduini clericus et famulus, nostras de negotio suo litteras tibi detulit. Quas, ut ipse postea mihi testatus est, procaciter irrisisti; **313** satis vilia, multumque indigna de me, multis audientibus, protulisti; pro me de eadem re nihil te facturum plurimis contestationibus affirmasti. De his alio tempore atque loco sermo erit. Verumtamen ad praesens praecipio tibi ne in his rebus sancti Eadmundi aliquid appetas, nisi id ab antecessoribus tuis appetitum fuisse certis documentis ostendas, praefatum Berardum quietum et inconcussum dimittas, quoadusque res in nostram audientiam veniat, finemque congruum canonica auctoritate nostrique iudicii definitione recipiat.

Postpositis aleis, ut majora taceam, ludisque saecularibus, quibus per totam diem vacare diceris, divinas litteras lege, decretisque Romanorum pontificum, sacrisque canonibus praecipue studium impende; ibi quippe invenies quod nescis, perlectis illis frivolum dices, unde ecclesiasticam disciplinam effugere te confidis. In decretis (BONIFAC. papa, epist. 111) sic legitur: « Metropolitanis sui, in unaquaque provincia, in omnibus rebus ordinationem semper expectet. » In Nicæno concilio (primo, cap. 4): « Firmitas omnium quae geruntur per unamquamque provinciam metropolitanis tribuatur episcopo. » In Antiochæno (primo, cap. 4): « Per unamquamque provinciam episcopis convenit nosse metropolitanum episcopum totius provinciae sollicitudinem gerere; propter quod ad metropolim omnes undique qui negotia videntur habere concurrant, unde placuit eum et honore praecellere. » Et in Tolitanis conciliis: « Sic enim justum est ut inde unusquisque sumat regulas disciplinae, unde consecrationis honorem accepit; ut, juxta majorum decreta, sedes quae univulque sacerdotalis mater est dignitatis, sit ecclesiasticae magistra rationis. » Et paulo post: « Quisquis horum decretorum violator exstiterit, sex mensibus communione privatus, apud metropolitanum sub poenitentiae censura permancat corrigendus. »

Sunt alia plurima de excellentia et potestate primatum atque archiepiscoporum, tam in praefatis

A scriptis quam in aliis orthodoxorum Patrum authenticis libris; quae si studiosius legeres, lecta memoria commendares, nihil inconveniens contra tuam Matrem Ecclesiam sentire; quod dixisse diceris, non dixisses, imo dictum ab aliis salubri invocatione reprehenderes. Nec sobrius quisquam putaverit hoc esse in aliena parochia aliquid temere praesumere, cum per misericordiam Dei totam hanc, quam vocant Britannicam insulam, unam unius nostrae Ecclesiae constet esse parochiam.

Hermanum monachum, cujus vita multis reprehensionibus obnoxia perhibetur, a consortio tuaeque domus penitus remove; volo enim ut in regulari monasterio regulariter vivat, aut, si hoc renuit, de regno Anglorum abscedat.

EPISTOLA XXIV.

AD MAURITIUM LONDONIENSEM ANTISTITEM.

Electo episcopo diem designat quo presbyterii gradum ei collaturus est, simulque ad ejus interrogata respondet, de homine apud captivos mortuo, de colloquio regis, et de clerico qui in ejus episcopatum sine servatis venerat.

LANFRANCUS divina misericordia archiepiscopus, dilecto fratri Londoniensi Ecclesiae electo antistiti MADRITIO, salutem.

In primis gratias ago quod meam sicut tuam desiderare salutem te asseris, quodque profectum tui vendi honeste, per meam qualemcumque doctrinam habiturum te esse confidis; haec ex dilectione non modica procedere solent. Ad interrogata tua, breviter responsa mitto. De homine quem captum et apud captivos mortuum fuisse inventum scripsisti, absolute tibi ad praesens respondere non possum, quoadusque praecedens mortis ejus causas diligentius audiam, et sic, miserante Deo, quid agi oporteat, canonica auctoritate definiam. Interim injunge eis aliquam poenitentiam, usque dum conveniamus, et alterno colloquio quid postea facere debeat decernamus.

De terris tuis domino meo regi nihil adhuc locutus fui, quia de meis etiam rebus, qualem volui, loquendi opportunitatem non habui. Gofridus clericus, qui apostasiae calumniam habet, de episcopatu tuo non recedat [al., tuo recedat]: aut fortissimas litteras ex parte sui episcopi, sicut canones jubent, ostendat. Cicestrum, sicut fraternitati tuae insinuavi, venies, et ibi Sabbato ante *Letae Hierosalem*, cooperante Spiritu sancto, presbyterii gradum recipies.

314 EPISTOLA XXV.

AD WALCHERUM COEPISCOPUM.

Pulsis Britonibus tranquilla esse omnia. Damos certe adventare; proinde ut vigilet, castrumque suum hominibus et armis muniendum curet.

LANFRANCUS peccator et indignus antistes, venerabili fratri et coepiscopo WALCHERO, salutem.

Lætatus sum in his quae dicta sunt mihi a vobis; pacem vos vestris litteris habere didicimus, quam procul a vobis esse, multis multorum rationibus [al., relationibus] territi credebamus. Nos vero

expulsi Britonibus et sedatis omnibus bellis, in A tanta tranquillitate vivimus ut, postquam rex mare tranavit, tranquillius nos vixisse nequaquam meminerimus.

Res domini nostri regis in summa prosperitate esse, et eam ad-præsens ad vos [al., nos] transire certissime sciatis. Dani, ut, rex vobis mandavit, revera veniant; castrum itaque vestrum hominibus, et armis, et alimentis vigilantia cura muniri facite. Omnipotens autem Dominus ab omni malo vos defendat.

EPISTOLA XXVI.

AD KUNDEN.

Exerat quod monitorium non miseris, respondetque de presbytero qui in claustris monachorum sine benedictione nutritus fuerit. ad sæculum redire non posse.

LANFRANCUS indignus antistes, venerabili Dunelmensi episcopo WALCHERO, salutem.

Et longe ab urbe positum et multum hujus sæculi negotiis involutum me vestrae litteræ invenerunt; ob quam causam petitionibus vestris ex omni parte effectum præbere non licuit, nec, si licuisset, commonitorium, quod in festivitate sancti Martini habere voluistis, fieri potuisset; septima enim post prædicti sancti solemnitate die, vester ad me nuntius venit.

Porro de illo presbytero, de quo mandastis quia in claustris monachorum sine benedictione nutritus fuit, aliquid me vobis mandasse recordari non possum; canones tamen decretaque sanctorum Patrum eos qui vestem religionis aliquot diebus in C conspectu hominum deferunt, ad sæculum quocunque modo postea redire non sinunt. Qui si vobis obtemperare voluerit [f., noluerit], evangelica auctoritate utimini, quæ ait: « Compelle intrare (Luc. xiv, 23). »

EPISTOLA XXVII.

AD STIGANDUM CISTRENSEM EPISCOPUM.

Ut clericis villarum Ecclesie Cantuariensis quæ in ipsius sunt diocesi, exactas per ejus archidiaconos pecunias restitui jubeat. Nec ad episcopi ullius synodum deinceps veniant, nec respondeant, aut quidquam persolvant orator id quod institutum est pro chrismate.

LANFRANCUS Dei gratia archiepiscopus, dilectissimo fratri STIGANDO Cistrensi episcopo, salutem.

Clerici villarum nostrarum qui in vestra diocesi existant, questi nobis sunt quod vestri archidiaconi repertis occasionibus pecunias ab eis exquirunt, et a quibusdam jam acceperunt. Meminisse debet fraternitas vestra quia contra morem antecessorum nostrorum atque vestrorum vobis concessimus easque imperavimus quatenus ad vestras synodos irent, et ea quæ ad Christianæ religionis notitiam prodesse possunt, sine interpellatione vel discussione aliqua a vobis audirent. Si quæ in ipsis culpæ invenirentur, suspensa interim vindicta, ad nostrum examen servarentur, et nobis vel in miserando vel in ulciscendo, sicut semper consuetudo fuit, obnoxii tenerentur. Mandamus itaque (vobis) ut male

accepta sine dilatione reddi jubeatis, et ministris vestris ne ulterius id præsumant, servandæ charitatis studio perhibeatis.

Nos vero presbyteris nostris qui extra Cantiam constituti, omnino præcipimus, 315 ne ad vestram, vel alicujus episcopi synodum amplius eant, nec vobis, nec aliquibus ministris vestris pro qualibet culpa respondeant. Nos enim, cum ad villas vestras [al., nostras] venimus [al., venerimus], quales ipsi vel in moribus vel in sui ordinis scientia sint pastoralis auctoritate vestigare debemus.

Chrisma tantum [al., tamen] a vobis accipiant, et ea quæ antiquitus instituta sunt in chrismatis acceptione persolvant. Sicut namque ea quæ antiquitus usque ad nostra tempora antecessores nostri habuerunt, solerti vigilantia cupimus illibata servare, ita aliis debita aliqua, quod absit! usurpatione nolimus denegare.

EPISTOLA XXVIII.

AD KUNDEN.

Ut mulierem, cujus causa a Lanfranco audiri papa jusserat, cum viro suo quietam manere sinat, donec una conveniant causamque definiant.

LANFRANCUS gratia Dei archiepiscopus, dilectissimo fratri STIGANDO, salutem.

Misit mihi litteras papa, in quibus præcepit ut causam istius mulieris, quam adversus eam habetis, diligenter audiam, et interim quietam et absolutam esse præcipiam; propterea mando vobis ut, pace vestra, cum viro suo maneat, quoadusque in unum conveniamus; et ipsam causam eum consilio episcoporum inter nos conferamus, et adjuvante divina gratia salubri fine definiamus.

EPISTOLA XXIX.

AD ROBERTUM CISTRENSEM EPISCOPUM.

Suo regisque nomine præcipit ut cœnobio Conventreienſi violenter ablata sine mora restituat; singulatum commemorans quam indignis modis eos afflixerit.

LANFRANCUS gratia Dei archiepiscopus, ROBERTO Cistrensi episcopo, salutem.

Litteras ante paucos dies tibi transmissi, et eas vix susceptas legere despexisti, et cum magna indignatione, sicut mihi dictum est, super quoddam sedile eas projecisti; nunc alias mitto, mandans et præcipiens, ex parte regis et nostra, quatenus ab omni gravamine quod cœnobio Conventreio inferre dicceris omnino te subtrahas, quidquid de ipso cœnobio vel terris ipsius cœnobii violenter abstulisti sine mora restituas; clamorem enim fecerunt ad me tam abbas quam monachi ejus, quod dormitorium eorum per vim introisti, arcas eorum fregisti, et equos et omnes proprietates quas habebant rapuisti. Insuper domos eorum destruxisti, et materias earum ad tuas villas asportari præcepisti. In ipso quoque cœnobio cum familia tua consumens bona monachorum, octo dierum moram fecisti. Hæc nec tui officii nec tuæ potestatis esse cognoscas, imo magis oporteret te animabus eorum pastoralis discretione consulere, bonorumque morum sanctarumque ac-

tionem verbis et operibus salutaria exempla præbere.

EPISTOLA XXX.

AD MANASSEM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Remensem archiepiscopum summi pontificis jussu monet ut lateri litterarum res iniuste sibi apud Rosnacum ablatas restituendas curet.

Domino in columnis Ecclesiæ plurimum honorando Remensi archiepiscopo MANASSI, peccator et indignus antistes LANFRANCUS, salutem, servitium cum orationibus.

Lator harum litterarum, regius ac noster homo, magnam rerum suarum **316** apud Rosnacum se asserit injuriam pertulisse; et pro ea re auribus summi pontificis lacrymabilem querimoniam intulisse. Summus vero pontifex raptores suos [at., ipsos], nisi omnia sua ei redderent, terribiliter excommunicavit, et vobis, ut ei de raptoribus ipsis justitiam faceretis, sedis apostolicæ litteras destinavit. Et quamvis excellentia vestra in talibus monitore non egeat, rogo tamen multumque rogo ut ei benignitas vestra ita subveniat quatenus res suas, quæ ei iniuste ablatæ sunt, sine diminutione acquirat.

EPISTOLA XXXI.

AD MAURITIUM EPISCOPUM.

Ut Bertingam eat, litemque inter abbatissam et priorem componat.

LANFRANCUS archiepiscopus dilecto amico suo MAURITIO episcopo salutem.

Sicut in aliis litteris, in his quoque rogamus et monemus, et pastoralis auctoritate præcipimus quatenus, si vobis opportunum est, Bertingen eatis, et auditis utrinque querelis abbatissam esse abbatissam, et priorem esse priorem jubeatis; utraque in suo ordine sit, sicut oportet, et, sicut beati Benedicti Regula (capitis 7, grad. 2, 3; et cap. 63) jubet, major præcipiat, minor obediat. Si tamen ea præceperit quæ congruis rationibus conveniant, et quibus sacræ auctoritates minime contradicant, utraque quæ Dei sunt, et quæ sæculi sunt, servata suorum ordinum dignitate, communi consilio agent. Sanctimonialia et clerici, et laici, tam intus quam extra, eis serviant et obediant.

Quæcumque illarum hanc constitutionem nostram prætergressa fuerit, vestra adnente instantia corripatur, et, ne conceptam præsumptionem adimpleat, competenti severitate compellatur. Quod si discordia in tantum partes armaverit ut earnæ sententia in unam concordiam convenire non possit, res nobis innolescat, ut cujus culpa fuerit regulari districtioni subjaceat.

EPISTOLA XXXII.

AD GOISFRIDUM EPISCOPUM.

De sanctimonialibus professis vel ad altare oblati, et de iis quæ nec professæ vel oblatæ, aut quæ non amore religionis ad monasterium confugerunt.

LANFRANCUS archiepiscopus, venerabili episcopo GOISFRIDO, salutem et servitium.

De sanctimonialibus, de quibus dulcissima mihi paternitas vestra ad me litteras misit, hoc vobis

A respondeo: Sanctimonialia quæ de servanda regulæ professionem fecerunt, vel quæ, quamvis adhuc professæ non sint, ad altare tamen oblatæ fuerunt, secundum mores et vitas earum ad servandam regulam moneantur, increpentur, constringantur. Quæ vero nec professæ nec oblatæ sunt, ad præsens dimittantur sic, donec voluntates earum de servando ordine subtilius exquirantur. Quæ vero non amore religionis, sed timore Francigenarum, sicut vos dicitis, ad monasterium confugerunt; si hoc firmo meliorum sanctimonialium testimonio probare possunt, libera eis recedendi concedatur potestas. Et hoc est consilium regis, et nostrum. Omnipotens Deus vitam vestram in beneplacito suo conservet.

EPISTOLA XXXIII.

AD DONALDUM HIBERNIÆ EPISCOPUM.

Infantibus ante usum rationis eucharistiæ perceptionem docet haudquaquam ad salutem esse necessariam; quæstiones vero sæcularium litterarum, ut episcopo indignas solvere detrectat.

LANFRANCUS indignus sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ antistes, venerando Hiberniæ episcopo DONALDO et iis qui sibi litteras transmiserunt, salutem et benedictionem.

In itinere positi, et a civitate in qua nobis sedes episcopalis est longe sepositi **317** eramus, quando litteras vestras nuntio vestro deferente suscepimus. Quem cum rogassemus ut saltem paucis diebus nobiscum maneret, quatenus perquisitis libris congruum pro capto nostro ad consulta vestra responsum vobis referret, petitioni nostræ effectum negavit, et se diutius non posse morari multis assertionibus allegavit. Itaque dulcissimam nobis fraternitatem vestram paternam charitatem monemus ne indignum vobis sit quod de tanta re tam breviter respondemus.

Revera, et procul pulsa omni ambiguitate, scialis neque transmarinas Ecclesias, neque nos Anglos hanc de infantibus tenere sententiam quam putatis. Credimus enim generaliter omnes omnibus ætatibus plurimum expedire tam viventes quam morientes Dominici corporis et sanguinis perceptione se munire. Nec tamen, si, priusquam corpus Christi et sanguinem sumant, contingit baptizatos statim de hoc sæculo ire, ullatenus credimus eos, quod Deus avertat! propter hoc in æternum perire; alioquin veritas non esset verax, quæ dicit: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit* (Marc. xvi, 16). Et per prophetam: *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus iniquitatibus vestris* (Ezech. xxxvi, 27); Quod de baptismo esse dictum omnes hujus sententiæ expositores concorditer asseverant. Et Petrus apostolus: *Et vos nunc similis formæ salvos facit baptismus* (1 Petr. iii, 21). Et Paulus apostolus: *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis* (Galat. iii, 27); Christum est enim induere, habitatorem Deum per remissionem peccatorum in se habere.

Nam sententia illa quam Dominus in Evangelio

dicit: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54), quantum ad comestionem oris non potest generaliter dicta esse de omnibus. Plerique etenim sanctorum martyrum ante baptismum quoque diversis ex cruciati poenis de corpore migraverunt; eos tamen in numero martyrum computat, et salvos credit Ecclesia per illud testimonium Domini, quo dicitur: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui est in cælo* (Matth. x, 32). Infantem quoque non baptizatum, si morte imminente urgeatur, a fidei laico, si presbyter desit, baptizari posse canones præcipiunt; nec eum tamen, si statim moriatur, a consortio fidelium sejungunt. Necesse est ergo prædictam Domini sententiam sic intelligi, quatenus fidelis quisque divini mysterii per intelligentiam capax, carnem Christi et sanguinem non solum ore corporis, sed etiam amore et suavitate cordis comedat et bibat, videlicet amando et in conscientia pura dulce habendo quod pro salute nostra Christus carnem assumpsit, pependit, resurrexit, ascendit; et imitando vestigia ejus, et communicando passionibus ipsius, in quantum humana infirmitas patitur, et divina ei gratia largire dignatur: hoc est enim vere et salubriter carnem Christi comedere et sanguinem ejus bibere.

Quam sententiam in libro De doctrina Christiana beatus Augustinus exponens sic ait (lib. iii, c. 10): «*Facinus vel flagitium jobere videtur: figura vero est præcipiens passioni Dominicæ communicandum esse, et suaviter atque utiliter in memoria reconduendum quod pro nobis caro ejus vulnerata et crucifixa sit.*» Figuram vocat figuratam locutionem, neque enim negat veritatem carnis et sanguinis Christi (quod plerisque schismaticis visum est, et adhuc non cessat videri). Et Dominus in Evangelio: *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo* (Joan. vi, 57). Quod exponens beatus Augustinus ait (In Evang. Joan. tract. 26): «*Hoc est namque carnem Christi et sanguinem salubriter comedere et bibere, in Christo manere et Christum in se manentem habere; nam et Judas, qui Dominum tradidit, eum cæteris apostolis ore accepit; sed quia corde non comedit, judicium sibi æternæ damnationis accepit.*»

Quæstiones sæcularium litterarum nobis solvendas misistis; sed episcopale propositum non decet operam dare hujusmodi studiis. Olim quidem juvenilem ætatem in his detrivimus, sed accedentes ad pastorem curam, abrenuntiandum eis decrevimus.

EPISTOLA XXXIV.

AD WILLELMUM ANGLORUM, REGEM.

Regi dissuadet ne mare transeat. Rodolphum comitem cum exercitu suo in fugam versum, et regis milites eos insequi nuntiat.

Domino suo, Anglorum regi, WILLELMO, fidelis

A SUIUS LANFRANCUS, fidele servitium et fideles orationes.

Libenter vos videremus sicut angelum Dei, sed hoc tempore nolumus **318** vos mare transire, quia magnum nobis dedecus faceretis si pro talibus perjuris et latronibus vincendis ad nos veniretis. Rodolphus comes, imo Rodolphus traditor, et totus exercitus ejus in fugam versi fuerunt; et nostri cum infinita multitudine Francigenarum et Anglorum eos insequuntur; et ante paucos dies, sicut mihi mandaverunt principes nostri, aut ipsi perjuri de terra vestra per mare fugient, aut eos vivos vel mortuos habebunt. Cætera per hunc monachum vobis mando, cui bene credere potestis, quia fidelitatem mihi fecit. Omnipotens Dominus vos benedicat.

EPISTOLA XXXV.

AD EUMDEM.

Castrum Norvicense pulsis Britonibus receptum, totique Angliæ redditam quietem gratulatur.

Gloriosissimo domino suo Anglorum regi WILLELMO, fidelis suus LANFRANCUS, fidele servitium cum orationibus.

Gloria in excelsis Deo, cujus misericordia regnum vestrum purgatum est spurcitiâ Britonum, castrum Norwich redditum est, et Britones, qui in eo erant et terras in Anglica terra habebant, concessa eis vita cum membris juraverunt quod intra quadraginta dies de regno vestro exirent, et amplius sine vestra licentia in illud non introirent.

Qui vero Rodolpho traditori, et sociis ejus sine terra pro solidis servierunt, ad hoc faciendum unius mensis spatium multis precibus impetraverunt.

In ipso castro remanserunt episcopus Gaufridus, Willelmus de Varena, Robertus Malet, et trecenti loricati cum eis, cum ballistariis, et artificibus machinarum multis. Omnis strepitus bellorum, miserante Deo, in Anglica terra quievit. Omnipotens Dominus vos benedicat.

EPISTOLA XXXVI.

CLERI ET POPELI ECCLESIE DUBLIENSIS AC LANFRANCUM.

Patricium presbyterum, quem elegerunt, Dublinensium Ecclesiæ ordinari petunt episcopum.

Venerando sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ metropolitano LANFRANCO, clerus et populus Ecclesiæ Dublinensis, debitam subjectionem.

Vestræ paternitati est cognitum quod Ecclesia Dublinensis, quæ Hiberniæ insulæ metropolis est, suo sit viduata pastore ac destituta rectore. Propterea elegimus presbyterum, nomine Patricium, nobis sufficientissime cognitum, natalibus et moribus nobilem, apostolica et ecclesiastica disciplina imbutum, fide catholicum, in Scripturarum sensibus cautum, in dogmatibus ecclesiasticis exercitatum; quem nobis quantocius petimus ordinari episcopum, quatenus auctore Deo, regulariter nobis præesse valeat et prodesse, et nos sub ejus regimine salubriter militare possimus: quia integritas præsidentium,

salus est subditorum; et ubi est incolumitas obedientiæ, ibi sana est forma doctrine.

EPISTOLA XXXVII.

LANFRANGI AD GOTHRICUM HIBERNIÆ REGEM.

Patricium a se consecratum episcopum significat, regemque hortatur ut quæ nefarie circa matrimonium fieri dicuntur corrigat, Patricii consiliis libenter utatur.

LANFRANGUS non suis meritis, sed gratia Dei archiepiscopus, glorioso Hiberniæ regi GOTHRICO salutem cum orationibus.

Venerabilem fratrem ac coepiscopum nostrum Patricium, quem, charissime fili, excellentia vestra ad nos consecrandum transmisit, honeste suscepimus, **319** debitis officiis secundum canonicam institutionem, scilicet Spiritus gratia cooperante, sacramus; sacramentum ad propriam sedem, cum testimonio litterarum nostrarum, more antecessorum nostrorum remisimus.

Qui quamvis de gloria vestra multa nobis bona multisque laudibus digna retulit, non abs re tamen credimus esse si prædicanda vestra studia nostra adhortatione pulsamus; sicut enim ignis flante vento clarius lucet et major efficitur, sic vera virtus veris præconiis pulchrius enitescit et in melius augmentatur. Rogamus igitur, sicut rogari oportet pretiosum sanctæ Romanæ Ecclesiæ filium, quatenus fidem rectam, ab ipso Deo, et apostolis ejus sanctis atque orthodoxis Patribus traditam, cum omni mentis sinceritate inviolatam teneatis; fidei congrua opera, in quantum vires suppetunt, exhibeatis; superbis austeram, humilibus placabilem vestram celsitudinem ostendatis.

In regno vestro perhibentur homines seu de propria, seu de mortuarum uxorum parentela conjuges ducere, alii legitime sibi copulatas pro arbitrio et voluntate relinquere, nonnulli suas aliis dare et aliorum infanda commutatione recipere. Hæc, et si quæ sunt alia crimina, propter Deum et animam vestram in terra potestatis vestræ corrigi jubete, talesque vos cum divino adjutorio vestris subditis exhibete, ut et amatores boni bona amplius diligant, et appetitores mali pravas actiones nequaquam exercere præsumant; hoc enim facientes, et diutius cum rerum temporalium felicitate in terra regnabitis, et post terrenum regnum sine fine regnaturi ad cælestia regna migrabitis.

Plura et prolixius vobis scripsissem, sed habetis vobiscum prædictum antistitem vestrum nonasticis institutionibus a pueritia enutritum, scientia divinarum litterarum strepuissime eruditum, honorum operum ornamentis, in quantum cognosci a nobis potuit, decentissime adornatum, quem de anima vestra sæpius vobis loquentem si intento corde audieritis; audientes, ut patri spirituali in his quæ ad Deum pertinent obedieritis; obedientes, ea quæ vobis ab eo prolata fuerint, in arcu pectoris vestri reposueritis: speramus, per misericordiam Dei, quia neque vos perniciose erabitis, neque subditos vobis in privatarum [al., pravarum] actionum pertinacia

stare diu permiseritis. Omnipotens Dominus contra inimicos mentis et corporis, et balteo [al., brachio] virtutis suæ excellentiam vestram defendat, et, post longam hujus sæculi vitam, ad eam quæ suam non habet feliciter vos perducatur.

EPISTOLA XXXVIII.

AD TERDELVACUM HIBERNIÆ REGEM.

Regem laudat ex iis quæ a Patricio cognoverat, monetque ut, ad pravas quasdam consuetudines extirpandas, episcoporum aliorumque conventum fieri jubeat, et ipse intersit.

LANFRANGUS, peccator et indignus sanctæ Dornbrenensis Ecclesiæ archiepiscopus, magnifico Hiberniæ regi TERDELVACO, benedictionem cum servitio et orationibus.

Nullam Deus majorem terris misericordiam impendit, quam cum pacis ac justitiæ amatores ad ammarum seu corporum gubernacula provehit, et maxime cum bonis regibus regna hujus mundi regenda committit. Hinc namque pax oritur, discordia sopitur, et, ut breviter cuncta complectar, Christianæ religionis observantia stabilitur. Quod populo Hiberniæ divinitus tunc collatum fuisse prudens inspector intelligit, quando omnipotens Deus excellentiæ vestræ jus regni potestatis super illam terram concessit; tot enim tantæque bona de magnitudinis vestræ erga honos pia humilitate, contra pravas districta severitate, circa omne humanum genus discretissima æquitate, frater et coepiscopus noster Patricius narravit, ut, quamvis vos nunquam viderimus, tanquam visos tamen vos diligamus, et tanquam visis ac bene cognitis vobis salubriter consilium et sincerissime servire cupiamus.

Verum inter multa quæ placent, relata nobis sunt quædam quæ displicent, videlicet quod, in regno vestro, quisque pro arbitrio suo legitime sibi copulatam uxorem, nulla canonica causa interveniente, relinquit, et aliam quamlibet seu sibi vel relictæ uxori consanguinitate propinquam, sive quam alias simili improbitate deseruit, maritali seu fornicaria lege, puniendi sibi temeritate conjungit; quod episcopi ab uno episcopo consecrantur; **320** quod in villis vel civitatibus plures ordinantur; quod infantes baptismo sine chrismate consecrato baptizantur; quod sacri ordines per pecuniam ab episcopis dantur.

Hæc omnia, et si quæ sunt similia, contra evangelicam et apostolicam auctoritatem, contra sanctorum canonum prohibitionem, contra omnium orthodoxorum Patrum qui nos præcesserunt fieri institutionem, nullas, qui sacras litteras vel mediocriter legit, ignorat. Quæ quanto in conspectu Dei sanctorumque ejus amplius sunt horrenda, tanto studiosius vestris sunt sine aliqua dilatione jussionibus prohibenda, et, nisi prohibita corrigantur, districtissima terroris vestri severitate punienda; nullum enim Deo vel majus vel gratius munus offerre potestis, quam si divina et humana debitis legibus gubernare studeatis.

Memores igitur divini iudicii, quo de commisso vobis regno rationem redditori estis Deo, episcopus et religiosos quosque viros in unum convenire jubete, sacro eorum conventui præsentiam vestram cum vestris optimatibus exhibete, has pravæ consuetudines, omnesque alias quæ a sacris legibus improbantur, a regno vestro exterminare studete, quatenus Rex regum et Dominus dominantium, cum viderit regiam majestatem vestram præceptis suis in omnibus esse subjectam, servis quoque ac fidelibus suis pro [al., præ] timore et amore ejus mansuetam, inimicis divinx religionis divino zelo infestam; ipse quoque vos vestrosque fideles clamantes ad se propitiatus exaudiat, hostes conterat pacemque vobis in hoc sæculo stabilem, et in futuro vitam æternam concedat.

EPISTOLA XXXIX.

AD ROGERIUM COMITEM.

Castrorum custodiam regis nomine commendat, patrisque ei exemplum proponit, qui fideliter servierunt; et de vicecomitum placitis a rege, quoad redeat, inhibitis.

LANFRANCUS gratia Dei archiepiscopus, dilectissimo filio et amico ROGERIO comiti salutem et benedictionem.

Dominus noster Anglorum rex salutem vos et nos omnes, sicut fideles suos in quibus magnam fiduciam habet, et mandat ut, quantum possumus, curam habeamus de castellis suis, ne, quod Deus avertat! inimicis suis tradantur. Propterea rogo vos, sicut rogare debeo filium charissimum, quem, teste Deo, toto corde diligo et servire desidero, et cujus patrem sicut animam meam dilexi, quatenus de hac re et de omni fidelitate domini nostri regis talem curam geratis, ut a Deo, et ab eo et omnibus bonis hominibus laudem habeatis.

In memoria vestra semper tenete qualiter gloriosus pater vester vixit, et quam fideliter Domino suo servivit, et cum quanta strenuitate multa acquisivit, et acquisita magno honore retinuit.

Item mandavit rex ne sui vicecomites aliqua placita in vestris terris teneant, quoadusque ipse mare transeat, et inter vos et ipsos vicecomites per semetipsam causam vestram audiat.

Libenter vellem vobiscum loqui; de qua re, si vobis voluntas est, mandate mihi ad quem locum possimus convenire, et de rebus vestris ac domini nostri regis colloquium habere. Ego vero paratus sum vobis venire obviam quocumque præceperitis.

Rogo ut harum litterarum portitori nomine Berin-gerio justitiam faciatis de illis hominibus super quos clamorem facit pro equo suo quem furto sibi ablatum dicit. Omnipotens Dominus vos benedicat, et vitam vestram in omni bonitate disponat.

EPISTOLA XL.

AD EUNDEM.

Uta perjurio et fraude abtineat, patrisque erga regem et alios fidelitatem imitetur.

LANFRANCUS Dei gratia archiepiscopus, dilectissimo

A filio et amico ROGERIO comiti, salutem et benedictionem.

Auditis de te quæ audire nollem, doleo quantum dicere non possum. Neque enim deceret ut filius Willelmi comitis, cujus prudentia et bonitas, et erga Dominum suum et omnes amicos suos fidelitas multis terris innotuit, infidelis diceretur, et de perjurio vel fraude aliquam infamiam pateretur: imo **321** conveniret potius ut filius tanti viri imitator patris existeret, et omnis bonitatis et fidelitatis aliis exemplum præberet. Propterea rogo te, dulcissimo filii et charissime amice, quatenus propter Deum et honorem tuum, si culpam de tali re habes, respicias; si vero non habes, manifestissimis documentis te non habere ostendas. Quidquid vero sit, rogo ut ad me venias, securus procul dubio quod neque in cundo, neque in redeundo, per nos, vel regios homines impedimenti aliquid patieris. Omnipotens Dominus te benedicat.

EPISTOLA XLI.

AD EUNDEM.

Ab excommunicatione, qua illum obstrinxerat, solvi non posse nisi regis misericordiam imploret, ad quam impetrandam suam illi operam spondet.

LANFRANCUS Dei gratia archiepiscopus, dilectissimo quondam filio et amico, ROGERIO comiti, bene intelligere et salubrem de anima sua curam habere.

Doleo pro te, quantum dici non potest, quia, teste Deo, te amabam; et te amare et tibi servire toto corde desiderabam; sed quia, instinctu dæmonis et consilio pravorum hominum, ea molitus es quæ te moliri minime oportuerat, necessitate coactus, mentem mutavi, et dilectionem non in odium tantum quantum ad [al., in] rancorem mentis et justam severitatem converti. Legatis tamen et litteris semel et iterum te invitavi ut ad me venires, et consilium animæ tuæ a me sicut a patre spirituali et amico sincero acciperes, atque a stulto propositio quod conceperas, consilio meliore desisteres; tu vero id facere recusasti.

Canonica igitur auctoritate te et omnes adiutores tuos maledixi et excommunicavi, atque a liminibus sanctæ Ecclesiæ et consortio fidelium separavi, et per totam Anglicam terram hoc idem pastorali auctoritate fieri imperavi. Ab hoc vinculo anathematis absolvere te non possum, nisi miseriam orationem domini mei regis requiras, sibi que et aliis, quorum res injuste prædatus es, justitiam facias.

Mandasti quod adhuc venire velles; hoc ego libentissime vellem, nisi regalem iram pro hac re me incursum metuerem, sed legato et litteris pœnitentiam tuam, et humilitatem, et preces ei intimabo, et te, salva ejus fidelitate, prout melius potero, adjuvabo. Interim rogo et moneo ut quiescas, nec aliquid coneris facere unde majorem ejus iram incurras.

EPISTOLA XLII.

AD ABBATEM B .....

Rogat ut sua causa litterarum latori veniam indulgeat.

LANFRANCUS divina dignatione, non suis meritis archiepiscopus, abbati B... salutem cum orationibus.

Harum litterarum portitor iram vestram se dicit incurrisse, et propterea patriam, in qua natus et conversatus erat, parentesque et amicos reliquisse. Et quia putavit quod pro me multum facere debeatis, nostris apud paternitatem vestram se petiit litteris adjuvari. Mota igitur nostris precibus vestra ei benignitas indulgeat, quatenus ipse amicum nostrum pro commissi sui venia se petiisse cognoscat.

EPISTOLA XLIII.

AD ANSELMUM PATREM.

Fratris sui filium liberius ab eis susceptum fuisse lætatur, et gratias agit, simul insinuans quid erga illum observari cupiat.

Domino, patri, fratri, amico ANSELMO, LANFRANCUS peccator, perpetuam a Deo salutem.

Quid mihi expediat, beatitudo vestra optime novit; in Anglorum enim terram veniens, sive Romam proficiscens, omnia sanctitati vestræ reseravi quæ reseranda esse tunc temporis pro mearum necessitate judicavi. Sic ergo orate, sic ab amicis ac familiaribus **322** vestris oratum iri deposcite, quatenus omnipotens Deus aut ad meliorem fructum me perducatur, aut de ergastulo hujus carnis animam meam in sui sancti nominis confessione educat; tot enim tantisque tribulationibus terra ista, in qua sumus, quotidie quatitur, tot adulteriis aliisque spurcitiis inquinatur, ut nullus fere hominum ordo sit qui vel animæ suæ consulat, vel proficendi in Deum salutarem doctrinam saltem audire concupiscat.

Litteras, quas per dominum Robertum transmisistis, lætus suscepi, lætior legi: cum quanto autem gaudio adhuc eas relegendo recolo, et recolendo relego, litteris explicare non possum, pro eo videlicet quod, sicut in eis scriptum est, dulcissimum mihi fratris mihi filium, quem sicut animam meam diligo, cum iugenti lætitia suscepistis, quod majorem erga vos amoris mei fiduciam ex hac occasione concepistis, et præcipue, ac super omnia, quod onus prioratus, quod importabile antea videbatur, ex ejus adventu levigatum vobis perhibuistis. De quo brevem veracemque sententiam vobis dico: si inter paganos etiam ipse viveret, plus cæteris paganis ego ipsos [f., ipsum] diligerem, et prodesset eis [f., ei] si quid in hoc sæculo possiderem. Quibus de rebus quantas possum Deo et domino abbati vobisque omnibus gratias refero, quia quales voluero [al. volo], tales vos erga me et omnes qui diliguntur a me semper esse comperio.

Sed quia accedens ad servitatem Domini, et maxime id ætatis homo, multis variisque tentationibus per tentatorum spirituum suggestiones intrin-

A secus laniatur, multis diversisque carnis titillationibus intus exteriusque cruciatur, oportet valde ut vestri eum colloqui participem sæpissime faciatis, omnesque quorum doctrina salubris esse potest ei, colloqui cum eo, quoties expedit, jubeatis.

Discedenti ipsi a me, rogando præcepi et præcipiendo rogavi ne hoc anno aliquam vel in refectorio, vel in capitulo, aut in monasterio lectionem legeret, quoadusque psalmorum scientiam sui que ordinis usum aliquem haberet: hanc voluntatem meam omnino despexit, et ut legeret, suarum precum nimietate a vobis extorsit; pro qua re amarissimas litteras transmittere sibi disposui; sed visis aliis litteris vestris conceptum adversus temeritatem mentis rancorem omisi.

B

EPISTOLA XLIV.

ANSELMI FRATRIS AD LANFRANCUM.

Proximis Lanfranci litteris respondet ac Mauritium vicissim capitis ægitudine laborantem commendat.

Domino reverendo patri, vere diligendo et dilecto, catholicæ matri amplectendo archiepiscopo, LANFRANCO, frater ANSELMUS suus quod dignius potest, totus suus.

Quoties vobis est gratum aliquid mihi esse gratum, utique mihi et hoc est gratum, et illud sit gratius quod prius erat gratum. Significastis vos inter bestos esse, quia ego, ut de aliis taceam, dilectissimum nostrum, nepotem vestrum, valde gaudens suscepi. Tanto igitur et hac vestra lætitia sum lætificatus, et gaudium, quod habueram de prædicto charo nostro, quamvis semper vigeat, augendo est renovatam, quanto id quod non verecundor fateri (me scilicet ex magna parte illum sic suscipiendo intendisse) ad votum pervenisse cognovi de meo meritis domino, fide fratre, sollicitudine filio Mauritio, quem pro vobis separatis ab illo a quo plus amabatur quam ab alio, et quem plus amabat quam alium; vos ipsi judicate, quo illi debeatis. Quamlibet namque vile sit quod sic amat, et a quo sic amatur, nimirum hoc illi debetis quod non minus amet, et a quo non minus ametur. Quoniam igitur et ego novi justitiæ vestræ rectitudinem, et vos nostis mutuam nostram dilectionem, omni ejus supersedemus commendatione. De ægitudine capitis ejus vestram pietatem, quantum apud vos possum, rogo præcipue quatenus, propter Deum et æternæ salutis retributionem, vobis instantibus a dilecto amico nostro domino Alberto medico, quantum potest, perquiratur et curetur.

323 EPISTOLA XLV.

AD GONDULFUM.

Fratris sui filium, ut ab eo instruat, præcipue commendat, crucemque militi cum reliquiis.

Dilectissimo suo GONDULFO dilectissimus suus LANFRANCUS, dilectionis cœptæ felicem perseverantiam.

Fratres, quos, charissime frater, litteris edocendos, bonisque moribus instruendos tibi præcipue transmissi, honeste et secundum voluntatem meam tractari quorundam relatione cognovi; pro qua re

gratias benignitati tuæ refero, et ut cœptis insistas, A si tamen admonitione indiges, admonere te cupio. Charissimum mihi fratris mei filium, fratrem videlicet tuum, charitatî tuæ commendo, rogans, sicut rogari oportet a me jucundissimum filium fratremque meum, quatenus cum magna jucunditate animi tai eam diligas, et ad vitam laudabilem pro viribus tuis informare non desinas. Fratrem tuum propterea dixi illum, quem [al., quoniam] revera sibi esse volo multumque rogo; nam et revera venerabilis mater tua, sicut mihi relatum est, filium suum eundem vocare dignatur, cum illa de excellentissimo genere, iste humili loco sit natus, procul dubio receptura ab eo mercedem suam qui dixit: *Qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. XIV, 11). Crucem cum reliquiis, fraternitatis tuæ oculis dum missam B celebras conspiciendam, tibi transmitto; quam perpetuæ amicitiae monumentum inter te et ipsum esse desidero.

Magno gaudio me replesti, quia promissionem in pueritia factam, in juventute adhuc per divinam misericordiam te servare scripsisti; quam si ad finem illæsam perduxeris, terribilem aliis judicem procul dubio cum magna securitate videbis. Omnipotens Deus cordi tuo per sancti Spiritus sui inspirationem inserere dignetur, quatenus in omni ætate tua sic me diligas, sicut in pueritia et adolescentia tua quondam diligere me solebas. Et ipse te benedicat, atque ab omnibus peccatis propitiatus absolvat.

EPISTOLA XLVI.

AD EUNDEM.

Ægotantem consolatur, et pharmacum mittit quomatyr.

Dilectissimo fratri GONDULFO, frater LANFRANCUS benedictionem a Deo, et perpetuam salutem.

Lectis litteris fraternitatis tuæ, multa te cognovi ægritudinæ laborare, pro qua re hortor ne doleas, imo gaudeas, tuoque Creatori, qui de te curam habet, indefensas gratias referas, sciens scriptum esse: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis* (II Cor. XII, 15). Et aliud: *Flagellat Dominus omnem filium quem recipit* (Hebr. XII, 6). Non enim te in hoc sæculo tantis flagellis attereret, nisi post hoc sæculum sine flagello te esse disposeret. Tu ergo memento tui, memorare novissima tua, et confitere peccata tua; hoc enim faciens, aut corporalem salutem a Deo consequeris, aut mortem aliis metuendam sine metu expectabis; quæ videlicet erit finis tibi malorum, principium vero bonorum.

Mitto tibi diaprasium magnum, quod ad hanc infirmitatem valde utile esse medici perhibent, de quo in modum sylvestris nucis tertia semper die accipies. Omnipotens Dominus custos tui semper existat, atque ab omnibus peccatis propitiatus absolvat.

EPISTOLA XLVII.

AD LANFRANCUM ET GUIDONEM FRATRES.

324 *Nepoti, ejusque olim amico, nunc fratri in monasterio, salutaria dat monita. Et nepoti pri-*

vatim condonat quod ea non observavit quæ injunxerat.

Dilectissimis Iratribus LANFRANCO et GUIDONI, Frater LANFRANCUS, perpetuam a Domino benedictionem.

Quia divinitus, ut credo, vos dilexistis in sæculo, rogo ut rogetis Deum quatenus, ipso cooperante, vos diligatis in eo quod assumpsistis sancto proposito. Alter alteri sit in tribulatione solatium; alter ab alterius vitaumat sanctorum conversationis exemplum. Humilitatem omnibus ostendite, linguas vestras ab omni derogatione salubri [al., fraterna] censura compescite; si quis cujuslibet fratris vitam Theodino dente rodere, si correctus a vobis emendare neglexerit, a vestro colloquio arceatur. Quidquid alii de vobis dicant laudantes fortasse et magnificantes, quod parentes, possessiones, carnalia oblectamenta pro Deo contempsistis, vos semper introrsus ad conscientias vestras redite, peccatores vos semper esse cognoscite, et peccatis vestris continuis orationibus Deum propitium fore deprecite.

Adversum te, charissime nepos, magnum mentis rancorem concepi, quia videlicet transgressus es præceptum; quod de hoc ordine primum tibi injunxi sed interveniente venerando Patre domino Anselmo, cui sicut Deo obedire desidero, sincero tibi corde illam noxam indulgeo, et moneo ne tale aliquid amplius facias, quia quo impensius amicum diligo, eo amplius majorem contra eum iram pro parva etiam culpa concipio. Omnipotens Dominus sua vos C gratia protegat, atque ab omnibus peccatis clementer absolvat

EPISTOLA XLVIII.

AD WILLELMUM PATREM.

Ut Ernstum priorem designet; quod si quid obstat, alia consilia suggerit quæ sequi liceat.

Dilectissimo Patri WILLELMO, LANFRANCUS quondam dulcissimus, et utinam nunc saltem dulcis! quidquid in hoc sæculo et in futuro honestius et melius.

In litteris quas nuper transmisistis, hoc præcipue inter cætera posuistis et rogastis, ut, moto eo qui nunc præsidet, de substituendo ecclesiæ vestræ priore vobis consulerem, consultaque sub celeritate scriberem; quam rem fratribus qui mecum sunt D ostendi, mihi que consilere volenti quatenus ipsi quoque consulerent obnixè rogavi. Communis omnium sententia fuit ut, si aliquo secundum Deum modo efficere valeatis, summum ecclesiæ vestræ priorem dominum Ernstum constituatis; quod si ipse renuerit, aut fortasse dominus abbas huic rei consensum præbere noluerit, ordinate quem concors fratrum electio ordinandum decreverit. Si vero vobis hoc consilium displicerit, capite illud quod sanam sapienti displicere non poterit, videlicet ut agatis quod ex ore domini abbatis Herluini domni que Anselmi agendum esse cognoveritis. Nam ego, ut peccator homo, divini consilii ignarus existo, et ipai utriusque, ut credimus, Spiritu Dei pleni sum, et secum habent, quæ in hujus mundi negotiis apud

Deum adjuvare eos valent. Divina majestas, venerande Pater jocundeque frater, te benedicat, ab omnibus peccatis prorsus absolvat.

EPISTOLA XLIX.

AD ADELELINUM ABBATEM.

Intercedit pro monachis qui de monasterio recesserant, et, agnita culpa, redire cupiebant.

LANFRANCUS archiepiscopus, dilectissimo filio et amico ADELELINO [*f.*; ADELELMO] abbati salutem et benedictionem.

Fratres isti ad me venerunt accusantes se, et dicentes in vos graviter peccasse, et sua culpa de monasterio recessisse; ego vero stultitiam eorum eis audientibus multum adauxi, et satis duris, **325** atque amarissimis verbis eos, prout decuit, increpavi. Postea interrogati a me si de cætero velent emendare, responderunt se velle, et de hoc quod egissent plurimum se dolere; et precati sunt me quatenus pro eis apud vos intercederem, et mea eos intercessione monasterio, unde exierunt, reconciliarem.

Quapropter fraternitatem vestram precor, si meis apud eam precibus locus existit, ut pro amore Dei et nostro, quidquid in vos et contra ordinem deliquerunt, sincero corde remittatis; et in suis eos locis, in quibus ante culpam erant, suscipiatis, et paternum eis affectum, ut Deus vobis misericors sit, de reliquo ostendatis.

EPISTOLA I.

AD REGINALDUM, SENTUNUM, ET HENRICUM.

Sanctum Hilarium adversus Berengarii calumnias defendit, ejusque verba, quæ in pravum sensum trahebat, orthodoxe dicta et interpretanda docet.

LANFRANCUS antistes, dilectissimis fratribus REGINALDO Pictavorum urbis abbati, et SENTUNO [*al.*, SEWINO] monacho, et HENRICO canonico, salutem.

Lectis litteris a vestra mihi per hunc hominem fraternitate transmissis voluntatem vestram intellexi, si facultas detur, ad me veniendi. Id commode fieri posse non arbitror; nam et iter prolixum est: pericula multa, terra, marique; et ego tot tantisque hujus mundi negotiis obvolutus sum, ut talibus studiis dare mihi operam hac tempestate non liceat. Si divina potestas expeditum me esse quandoque voluerit, et doceri pariter et docere promptus semper mihi animus erit.

Porro quod schismaticus ille (Berengarium dico), sicut vestra epistola testata est, constanter asserit quia beatus Hilarius vestræ urbis vestræque gentis quondam episcopus in tractatu Fidei perversa senserit: et in libro De divina Trinitate improbabilis sententias de Domino Jesu Christo protulit [*al.*, protulerit]; mirari non debet beatitudo vestra si is, qui de ipso capite tam multa et tam nefanda credere et docere verissimis relationibus infamatur; de ipsius capitis membro tam perniciose dicere traditur, in reprobum sensum divino judicio permittatur.

Revera quisquis Hilario alicujus hærescos notam

A imponit, multos orthodoxos principes, qui magis cum laudibus extulerunt, ejusdem erroris macula involvit. Gelasius papa in decretis suis (dist. 15, can. 13) omnes libros ejus inter catholicas scripturas enumerat. Ejus auctoritas in sacris canonibus decentissime memoratur, recipitur et laudatur. Sanctus Augustinus in libro De Trinitate (lib. vi; cap. 11), excellenti eum laude extollit, et quædam ab eo de Patre, et Filio, et Spiritu sancto obscure dicta enucleatius exponit. Beatus Hieronymus quantis eum omnesque libros ejus in quibusdam scriptis suis præconiis effert, epistolari brevitate comprehendi non potest: vocans eum Romanorum luciferum, Ecclesiarum lucernam, lapidem pretiosum, ad quem mortalia vix ascendunt, pulchro sermone aureoque universa loquentem. Cæteri sacræ religionis doctores, quicumque de eo aliquid locuti sunt, ab horum sententia in hac parte minime dissentiant.

Tutius igitur est lectori in difficillimis sanctorum Patrum sententiis, quas ingenii sui imbecillitas capere non potest, interrogato quod nescit, dicere se nescire, quam pertinaci arrogancia, et arroganti pertinacia, non sine sua et aliorum pernicie, fidei contraria defluere: præsertim si talis persona sit, quæ vel scientia litterarum, vel probitate morum, vel potius utraque parte auctoritatis pondus præ se gerere videatur.

Verba præfati doctoris, quæ præfatus inversor in ejus calumniam conatur invertere, hæc in vestris litteris reperi (*De Trinit.*, lib. x, ante medium): « Dei Filius hominem verum secundum similitudinem nostri hominis non deficiens a se Deo, sumpsit: in quo [*al.*, in quem] quamvis aut ictus incideret, aut vultus [*al.*, vulnus] discinderet [*al.*, descenderet], afferret quidem hæc impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent, ut telum aliquod aut aquam perforans, aut ignem compungens, aut aera vulnerans. » Et paulo post: « Virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se deservientis excipit. » Hæc sine præjudicio melioris expositionis, consona, ut putamus, sanctis Patribus astipulatione, sic exponuntur a nobis. Dominus Jesus Christus in eadem persona verus homo et verus Deus, secundum humanitatem quidem esurivit, sitivit, fatigatus est, flevit: appropinquante hora mortis, pavore et tædere cœpit: unde et oravit dicens: **326** *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste (Matth. xxvi, 39).* Plagas virgarum, vulnerumque discissiones, et homo similis nobis, sensit, et doluit; cæterasque humanæ naturæ infirmitates assumendo hominem, præter peccatum, assumpsit. Secundum divinitatem vero, qua Patri et Spiritui sancto per omnia æqualis est, nihil horum sustinuit: cum apud omnes fideles hæc semper sit fueritque sententia, et sacræ pagina hujusmodi documentis pene sit ubique referta; et tamen propter unitatem personæ, in quam conficiendam Deus et homo convenerant, sæpe quæ hominis sunt assignantur Deo: et quæ solius Dei

sunt, dicitur habere homo, ut illud Apostoli: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. II, 8). Non enim revera, quantum ad ipsum spectat, Dominus gloriæ est crucifixus, si, propter assumptum hominem, quod hominis fuit dicitur pertulisse Deus. Et ipse Dominus in Evangelio: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo* (Luc. III, 45). Et rursus id quod Dei erat, homini est assignatum; neque enim homo in terra degens, in cælo tunc esse poterat; sed quia Unigenitus Patris ita in mundum venit ut tamen a paterno sinu nunquam discederet, quod solius divinitatis erat, loquens in terra, assumpto homini propter unitatem personæ tribuebat.

Hoc locutionis modo superius dictum est quia homini assumpto a Filio Dei ictus et vulnera impetum passionis inferrent, non tamen dolorem passionis afferrent. Et hoc suppositis similitudinibus declaratur, ut si telum aquam perforet, et cætera quæ sequuntur, ac si diceret: Homo assumptus impetum passionis et vim doloris sensit, Deus assumens non sensit: et hoc paulo post declarat dicens: « Virtus corporis, » id est, divinitas assumens ipsum corpus « sine sensu pœnæ, » quantum ad ipsam pertinet, « vim pœnæ in se, » id est, in carne assumpta « deservientis exceptit. » Quod si virtus corporis, magis robur ipsius corporis, hoc in loco intelligenda est, eadem sententia in cæteris manet, ut sit sensus: « Virtus corporis sine sensu pœnæ in se deservientis exceptit; » quantum ad assumptam humanitatem. Et hoc locutionis genere revera et salva Christianæ religionis fide dici potest quia Christus, sive corpus Christi, sive caro Christi in cruce patiebatur et non patiebatur, dolebat et non dolebat, moriebatur et non moriebatur. Et in hunc modum multa, numeroque carentia. Alioquin si præfatus doctor contra veritatis Ecclesiæ fidem, contra evangelicam auctoritatem, contra omnium sanctorum Patrum definitionem, carnem Christi insensibilem et doloris experiri intelligi voluisset, assumptum a Filio Dei hominem similem nobis hominem in præfata sententia minime retulisset. Quæ enim similitudo sensibilis et insensibilis? dolenti et doloris experti? Retulit autem, non igitur intelligi voluit.

Obsecro, vigilate omnibus modis, quia schismatici et hæretici eorum circa vos et inter vos sunt; opponite eis scutum timoris Domini, impetentes eos jaculis divinatorum eloquiorum; adminiculamini nobis memores nostri in orationibus vestris. Omnipotens Dominus det vobis bene agere, et feliciter quo tenditis pervenire. Amen.

EPISTOLA LI.

AD ABBATEM T.....

Ut excommunicatam adulteram de cœmeterio ejici præcipiat, quousque episcopo satisfiat.

LANFRANCUS archiepiscopus, dilectissimo amico suo abbati T..... [Forte Turstino ad quem epist. 53] salutem.

A Causam Godvini, et Liginae adulteræ suæ optime novi; et revera Londoniæ coram me eam vestigari præcepi; auditaque utriusque partis assertionem, in adulteros sententiam diximus, et juste eos esse excommunicatos communi consensu decrevimus. Propterea nihil aliud restat, nisi quod fraternitas tua adulteram de cœmeterio ejici præcipiat; quousque vel corruptor ejus, vel aliquis pro ea, quod justum est, episcopo faciat. Libenter facerem quod tibi placere posse intelligerem, et multum doleo quod de præsentis negotio voluntatem tuam implere non valeo.

EPISTOLA LII.

AD ABBATEM G.....

327 *Orricium commendat, qui apud illum regis mandato detinebatur.*

LANFRANCUS indignus antistes, venerabili abbati G..... salutem et benedictionem.

Gratias quantas possum paternitati vestræ ago, quod præsentem et absentem nobis et de nobis bona dicitis, meliora optatis, utrumque verbis et litteris confirmatis. Et revera sciatis me eandem circa vos voluntatem habere, et vobis et vestris sinceram dilectionem in omnibus et per omnia exhibere.

Quod de domino Orricio [Orricius] mandastis, gratanter accipio, sed contra præceptum regis nihil rogare et nil jubere præsumo; sed rogo multaque rogo quatenus propter Deum et propter amorem meum, et quia ipse dignus est, eam diligatis, honeste tractetis, paternum ei affectum, sicut prudentia vestra judicaverit, impendatis; pro justitia namque persecutionem patitur, et, cum superna voluntas fuerit, in gaudium sibi et lætitiâ convertetur: misertus est tamen ei Dominus, quod inter vos cum voluit esse; et putantes nocere, sicut Domino placuit, plurimum profuere.

EPISTOLA LIII.

AD TURSTINUM ABBATEM.

Solutur amicum, suadetque ut regem per se et per amicos flectere studeat, nec tristetur si spreverit.

LANFRANCUS indignus antistes, abbati TURSTINO, salutem.

Consilium meum tibi breviter intimandum rogasti, et ego illud tibi paucis intimare curavi. Roga Deum ut meminerit tui et misereatur tibi; et hoc instanter, tam per te quam per amicos tuos; nos vero hoc agimus in quantum possumus. Domino nostro regi offer rectitudinem per amicos et fideles internuntios. Si spreverit, noli multum inde esse tristis neque sollicitus. Visitabit enim Deus plebem suam, cum expedire decreverit. Misericordia Dei tecum sit.

EPISTOLA LIV.

AD DILECTUM ET FIDELIEM G....

In comitatibus ipsi commissis nullum sibi esse dominium, sed ad victum monachorum terras ecclesiæ suæ omnes pertinere.

LANFRANCUS indignus antistes, dilecto et fideli amico suo G..... salutem et benedictionem.

Gratias ago benignæ sollicitudini tuæ, et sollicitæ A benignitati tuæ, quia amicitiam a primordio mutæ cognitionis mihi promisisti; reipsa, cum opportunitas se ingressit, semper demonstrare studuisti, et nunc precor multumque precor, quamvis non tantopere precibus indigeas, quatenus de præsentis negotio tantum rebus vestris valeas, quantum valere fuerit tibi desuper data facultas.

Scias autem in illis comitatibus, quorum exquirendorum cura tibi commissa est, me nihil in dominio habere, sed omnes in illis partibus vestræ Ecclesiæ terras ad vitam monachorum per omnia pertinere. Frater vester, qui has tibi litteras portat, multa laudanda de te mihi retulit, quorum pluralitas et epistolaris brevitatis ea nunc enumerari non sinit. Sed omnipotens Deus cujus memoriam B nihil subterfugit, sicut novit, multipliciter tibi rependat, et ab omni opere malo prius [f., pius] auxiliator, te incessanter defendat.

EPISTOLA I.V.

AD ABBATEM. R....

De monacho pro quo rogarat ut in monasterium reciperetur, rem integram nunc ei permittit, probaturus quod decreverit.

LANFRANCUS archiepiscopus, abbati R.... salutem.

Quod fratrem de quo mihi scripsit fraternitas tua in monasterium recipiendum, cum meis litteris tibi direxi, 328 teste conscientia mea, divino id zelo et amore nostri ordinis feci, neque enim gratia vitandi scandali aliquid volo vel rogare vel præcipere, quod aliquo modo in majus vel deterius scandalum valeat pervenire. Loquere igitur cum episcopo, si forte adest, et cum domno Godefrido priore ejus; et quidquid super hoc negotio inter vos consuleritis, et consultum opere complendum decreveritis, in omnibus et per omnia mihi quoque placere noveritis. Neque enim superbiam nutrire volo, quam procul ab omni genere hominum, et præcipue a nostro ordine remotam esse desidero.

EPISTOLA LVI.

AD WILLELMUM ABBATEM.

Ut Rainaldo monacho Glocestrense monasterium petere, ibique Serlone abbate per anni unius spatium conversuri liceat.

LANFRANCUS archiepiscopus charissimo amico suo abbati WILLELMO, salutem.

Rogo te, quantum rogare possum et debeo, quatenus huic fratri Rainaldo concedas licentiam conversandi apud Glocestram cum abbate Serlone per spatium unius anni; expedit enim animæ suæ ut hoc fiat. Hujus namque indicium hinc permixime capio, quod regularem locum petit, quamvis et monasterio tuo, in quo nutritus est, in nullo detrahat. Sed cur hoc facere velit, rationabilem causam enarrat. Iterum rogo ne moleste feras quod ad me venit, quod me amicum tuum pro necessitate sua expetiit.

EPISTOLA LVII.

AD O.... ABBATEM

Arguit quod monacho suo vagandi licentiam concesserit, redire a se computsum cum honore ut recipiat monet, atque illi, tanquam filio, paternam charitatem impendat.

LANFRANCUS archiepiscopus O.... abbati, salutem.

Fratrem Gregorium monachum tuum volentem mare transire prohibuimus; et ad monasterium suum redire præcepimus, et præcipiendo compulsum. Tu non bene egisti, quod ipsi vagandi extra patriam licentiam concessisti. In hoc satis evidenter apparet qualis pastor existas, et qua sollicitudine gubernare commissas tibi animas scias.

Mandamus igitur et præcipimus, et præcipiendo rogamus quatenus cum honore eum recipias, et de cætero sicut filio tuo paternam ei charitatem impendas. Credimus enim per misericordiam Dei, si sollicitus tui ordinis esse volueris, quod consilium et auxilium tam in causis spiritualibus quam in sæcularibus per eum habere valebis. Lætificavit me multum, quod timorem Dei te habere, et bonum hominem esse perhibuit, sed tamen pro simplicitate tua negligentem esse nostri ordinis negare non potuit.

EPISTOLA LVIII.

AD REMIGIUM DILECTUM.

Multos de ipso apud regem male loqui, quibus rem fidem non adhibeat. Expedire ut ad se veniat, ut ex ejus ore plura audiat.

C LANFRANCUS Dei gratia archiepiscopus, dilecto fratri et amico REMIGIO, salutem.

Cum multi de te multa perversa dicant, et perpauci sint qui verbis detrahentium ingenita liberalitate [al., libertate] contradicant, scias tamen dominum nostrum regem nullius detrahentis contra te verba recipere, sed potius contra omnes maledicos regali te auctoritate defendere. Itaque expedit tibi, si prope es et licitum habes, quatenus ad me venias, et ea quæ pro sui prolixitate breviter scribi non possunt, ore ad os audias.

329 EPISTOLA LIX.

AD HUG....

Gregorium papam ab eo vituperari, et Clementem laudibus efferi non probat. Etsi imperatori credat facti sui causam non defuisse, dissuadet ne in Angliam veniat sine regis licentia.

LANFRANCUS, HUG.... [forte, HUGONI.]

Litteras tuas, quas mihi per portitorem meam misisti, suscepi et legi, et displicuerunt mihi quædam quæ in eis inveni. Non probo quod papam Gregorium vituperas, quod Hildebrandum eum vocas, quod legatos ejus spinulos nominas, quod Clementem tot et tantis præconiis tam prope [f., præpostere] exaltas. Scriptum est enim non esse laudandum in vita sua hominem (Eccli. xi, 30), nec detrahendum proximo suo (Jac. iv, 11). Adhuc incognitum est humano generi quales nunc sint, et quales futuri sint in conspectu Dei. Credo tamen

quod imperator sine magna ratione tantam rem non aggressus patrare, nec sine magno auxilio Dei tantam potuit victoriam consummare.

Non laudo ut in Anglicam terram venias, nisi a rege Anglorum licentiam veniendi prius accipias. Nondum enim insula nostra priorem refusavit, nec urini huic obedire debeat sententiam promulgavit. Auditis utrinque causis, si ita contigerit, persoicius quid fieri oporteat provideri, valebit.

EPISTOLA LX.

AD RODULPHUM ABBATEM.

Posse monachum qui in uno monasterio stabilitatem promiserit, justis de causis in aliud transmigrare.

LANFRANCUS Cantuariæ archiepiscopus, RODULFO abbati salutem.

Indicatum est mihi: de tuo monasterio recedere vis; de promissa stabilitate sollicitus es, timens ne unde Deum placare studes [*at.*, debes], inde offendas. De quo rationem talem ostendo, et in ostendendo meipsum in exemplum sic do. Si ego Lanfrancus manu propria me de aliquo monasterio non

recessurum jurassem, viderem autem quod ibi animam meam salvare non possem, exirem; nec perjurii crimen incurrerem. Qui enim Deo propter Deum alligatur, non solvitur ab ipso, nisi contra ipsum solvatur. Porro ab ipso contra ipsum minime solvitur, qui propter amorem ejus, et ut sibi bene complaceat, a filiis discordiæ, superbiæ, dissidentiae, et ut aptius [*at.*, apertius] dicam, a filiis diaboli migrat ad filios pacis, humilitatis, spei, imo ad filios Dei. Qui enim sic transit, nonne plane fugit a sede diaboli ad sedem Dei? Quis enim judicet illum a Deo damnandum, qui ut ad patrem, ut ad dominum et amicum, fugit ad ipsum? Propterea qui sic transit, non ab Ecclesia ad Ecclesiam transit; non enim plures sunt Ecclesie, sed una est toto orbe diffusa, et uni Deo ubique servitur, et uni Regi militatur. Postremo B. Benedictus (*Regul.*, cap. 61), sub medium), qui stabilitatem præcipit firmare, monachum ab alio monasterio ad aliud monasterium venientem jubet suscipi; et, si bonæ vitæ fuerit, ut stabilitatem firmet, suaderi (*ibidem*).

Finis epistolarum beati Lanfranci.

Epistolas sequentes edidit D. J.-A. GILLES, Opp. B. Lanfranci; Oxon. 1844, tom.

EPISTOLA LXI.

AD MARGARETAM REGINAM SCOTORUM.

LANFRANCUS, indignus sanctæ Cantuariensis Ecclesie antistes, gloriosæ Scotorum reginæ MARGARETÆ salutem et benedictionem.

Explicare non potest epistolaris brevitatis quantitas meum lætitia perfudisti perfectis litteris tuis quas mihi, Deo amabilis regina, misisti. O quanta jucunditate verba profluunt, quæ divino spiritu inspirata procedunt! Credo enim non a te sed pro te dicta esse quæ scripseras. Revera per os tuum locutus est ille, qui discipulis suis ait: « Discite a me quia mitis sum et humilis corde. » De hac Christi disciplina processit quod, regali stirpe progenita, regaliter educata, nobili regi nobiliter copulata, me hominem extraneum, vilem, ignobilem, peccatis involutum, in patrem eligis, teque mihi in filiam spiritualiter habendam precaris. Non sum quod putas, sed sim quia putas. Ne decepta remaneas, ora pro me ut sim dignus pater orare Deum et exaudiri pro te. Orationum et beneficiorum sit inter nos commune commercium. Parva quidem tribuo, sed multo majora me recepturum esse confido. Dehinc igitur sim pater tuus, et tu mea filia esto. Mitto glorioso viro tuo et tibi charissimum fratrem nostrum, dominum Goldewinum, secundum petitionem tuam, alios quoque duos fratres, quia quod de servitio Dei et vestro fieri oportet, solus ipse per se explere non posset, et rogo multumque rogo quatenus quod pro Deo et pro animabus vestris cœpistis, instanter et efficaciter perficere studeatis, et, si possetis aut velletis quos vestrum per alios adimplere, multo desiderio velleamus hos fratres nostros ad nos redire, quia

valde in officiis suis necessarii erant ecclesie nostræ. Fiat tamen voluntas vestra, quia in omnibus et per omnia desideramus obedire vobis. Omnipotens Deus vos benedicat, et ab omnibus peccatis clementer absolvat.

LXII.

AD ARCHIDIACONOS BAJOCENSES.

LANFRANCUS, indignus antistes, sanctæ Bajocensis Ecclesie archidiaconis salutem.

Indicavit mihi litteris suis Constantiensis episcopus quemdam presbyterum villæ suæ, in parochia vestra sitæ, manibus suis fecisse homicidium, cum contra moriturum se defenderit et patrem suum. Addidit quoque consilium meum super hac re vos velle habere, si vel nunquam, vel post quantum temporis missam homicidæ liceat celebrare. Periculose, fratres mei, a me de hac re vobis respondetur: cum reus rei que vita a me penitus ignoretur. Quam si aut propria experientia, aut veracium relatione cognitam tenerem, multo tutius fraternitati vestræ de tanta re respondere valerem. Vos igitur, quorum officii id interest, vitam ejus perquirite; videlicet quomodo vixerit, quomodo vivat, si humiliter pœniteat, si doleat, si lugeat, maxime si castitatem ad finem vitæ suæ servaturum se esse promittat. Hæc et hujusmodi alia pœnitentis indicia: si in eo esse deprehenderitis, peracta pœnitentia licentiam celebrandi missam dare ei potestis; alioquin periculosum vobis et illi perniciosum erit, si pollutis manibus corpus Christi et sanguinem sanctificare præsumperit. Omnipotens Deus vos benedicat, et de pastore vestro desideratam vobis lætitiā tribuat.

LXIII.

CHARTA CANONICIS DE GRAVENNA CONCESSA.

LANFRANCUS, Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, WALTERO archidiacono, totique capitulo de Leubam salutem.

Concedimus et presentis chartæ pagina confirmamus ecclesiam Omnium Sanctorum de Gravenne canonicis regularibus Sanctæ Mariæ de Suthwerca,

A in elemosynam, cum omnibus ad eandem ecclesiam pertinentibus, sive in terris, sive in decimis vel aliis quibuscumque beneficiis : Testibus Ragerio de Ponte episcopo; Walarico de Wroteham; Alano de Wellis, Joanne de Cantuaria; Thoma, de Londonia, clericis; Ricardo de Gravenel, Hugone parsoniere, Joanne converso.

DOMNI LUCÆ DACHERII

MONACHI BENEDICTINI

IN EPISTOLAS B. LANFRANCI NOTÆ ET OBSERVATIONES

330-331 B. Lanfrancum epistolas scripsisse constans est omnium, et veterum et recentiorum, sententia. Ex antiquioribus instar omnium erit Guillelmus Malmesburiensis monachus, qui in *gestis pontificum Anglorum* lib. 1, fol. 121, 2, n. 10, editionis Landoniæ, de epistola 2, Alexandro summo pontifici inscripta sic loquitur : « Sermonis hujuscemodi veritati assensit epistola initio papatus Anglicana directæ, quæ inter epistolas Lanfranci reperitur. » Item fol. 122, 2, n. 30 : « Ipse Lanfrancus pauca ingenii sui monumenta reliquit, decretales epistolas, et præcipuam contra Berengarium. » Qui de epistolis præfati archipræsulis agunt neoterici, indicatum est annotationibus ad Vitam, pag. 41, lit. e.

AD EPISTOLAM I.

Alexandro papæ. Sanctum pontificem Alexandrum hoc nomine secundum, Guillelmus Pictaviensis in *gestis Guillelmi ducis, et regis Anglorum*, inter scriptores Historiæ Northmannorum ab Andrea Duchesnio editos, pag. 197, summe extollit in hunc modum : « Is præsul Luciensis, cum altiorem gradum nullatenus appeteret, violento plurimorum consensu, quorum apud Romanos tunc præcelsabat auctoritas, ingenti concilio assentiente, in eo locatus primatu, quo præsul orbis terræ caput existeret atque magister. Allectionem hanc sanctitate memorat atque doctrina. Per eadem post ad ortum solis et occasum effulgebat. Neque cursus limitem sol immutabilis natura, quam per veritatis ille directum tendebat vita : quodquod ubique per mundum potuit, iniquum corrigens, nulli concedens. »

De Beccensi congregatione. Cui pridem dederat nomen, atque in ea pluribus annis monasticam vitam duxerat, « omnem operam impenderat (ut Milonis ejus biographi verbis utar) quieti, et silentio cordis sui novalia verbi sacri excolens assidua lectione, irrigans ea dulci, quam sæpe obtinebat, lacrymarum compunctione. » Beccus porro, seu Bec-

cum monasterium in Normannia situm a fluvio interfluente nomen accepit : Gillbertus Crispianus in *Vita B. Herluini fundatoris ejusdem cœnobii*, et *Chronicon Beccense* pag. 1. « At verius, inquit Papius Masson. in *descriptione fluminum Gallie in Ligeri*, agens de Elaveri, Beccus dicitur veterum Gallorum seu Danorum lingua aquæ cursus in alium fluvium intrans : » quippe hoc in loco fluvii duo existant, quorum alter influit in alterum. Fundationis autem celebris hujusce monasterii hæc est brevis forma.

« Notum sit omnibus Christianæ religionis caloribus, quod ego abbas Herluinus filius Ansgari, astantibus et laudantibus fratribus meis Odone et Rogerio, jubente Gilleberto comite, et Alberto, et Ranulpho consentiente, Roberto comite, et Roberto archiepiscopo, donavi Sanctæ Mariæ tertiam partem terræ de Burnevilla, et hoc quod pertinet ad eam, et Tavileio, et de Surccio, et hoc quod pertinet ad eas, et terram de Saruaio, et hoc quod pertinet ad eam, quæ Ansgotus pater meus in vita sua habuit : dotem quoque matris meæ, jubente patre meo ex integro mihi datam, coram testibus Felberto sacerdote, Vitale, Rainaldo, et aliis multis. »

Quidquid ad res Beccensis monasterii spectat, docebit *Chronicon* in appendice operibus B. Lanfranci subjectum, solummodo immunitates quasdam a Rothomagensibus archiepiscop. Guillelmo, atque Hugone, necnon et a Cælestino papa tertio indultas et confirmatas adjicere visum est.

332 *Charta exemptionis monasterii et parochie Beccensis ab archiepiscopo Rothomagensi D. Anselmo concessæ.*

Virorum prudentum consuetudo est, et eorum maxime qui de statu sanctæ Ecclesiæ aliquid rationabiliter disponunt, ne per ignorantiam vel oblivionem a propria firmitate aliquando decidat. In-
scriptionis auctoritate firmare. Sed episcopalis curæ officium est diligenter procurare quatenus monast-